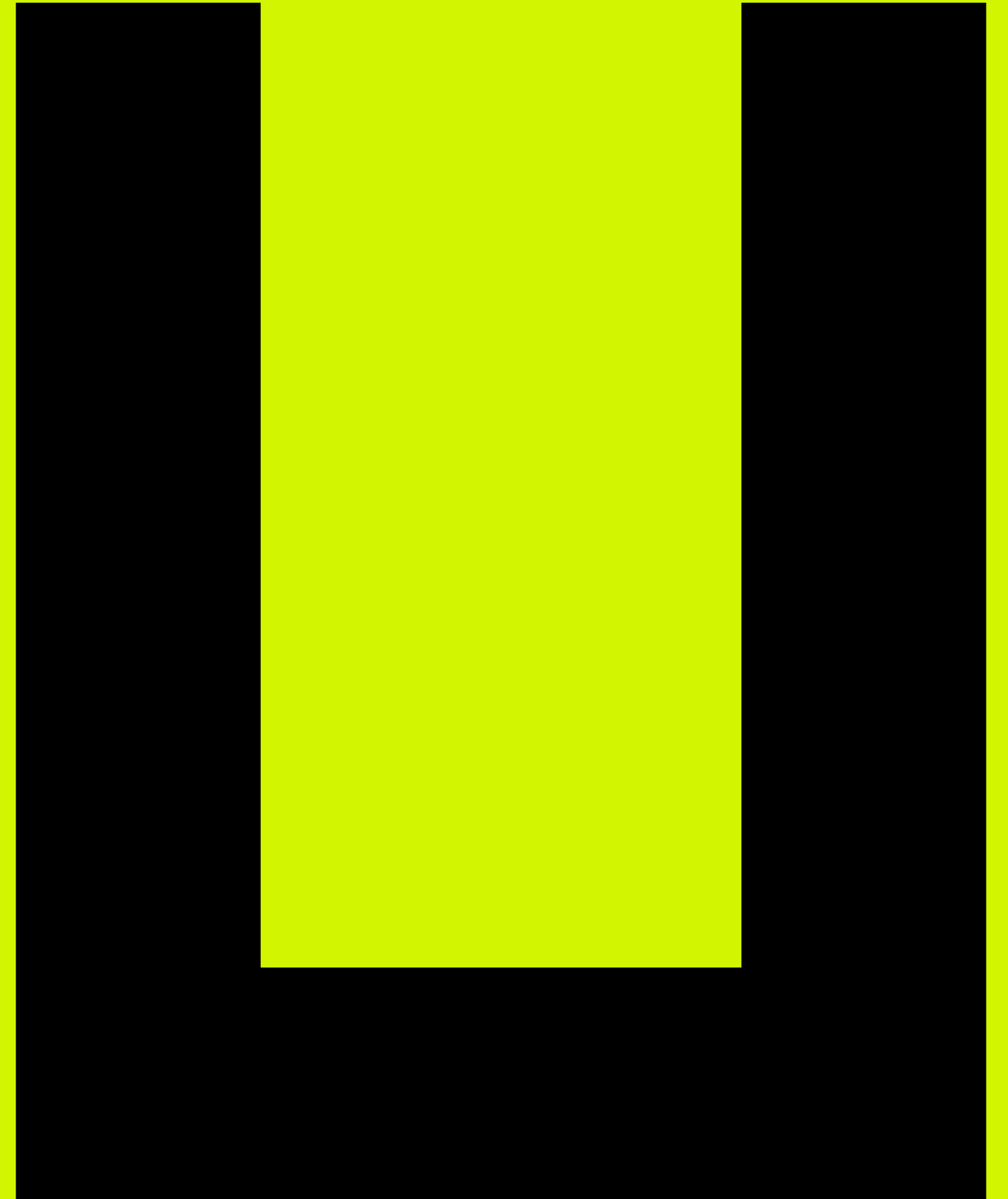

**ПОВОЄННИЙ КУЛЬТУР-
НИЙ РОЗВИТОК
І ВІДНОВЛЕННЯ
В УКРАЇНІ**

**KULTURELLE
ENTWICKLUNG UND
WIEDERAUFBAU IN DER
UKRAINE NACH DEM
KRIEG**

**POST-WAR CULTURAL
DEVELOPMENT AND
RECOVERY IN UKRAINE**

ЦКР

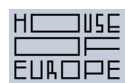
**ЛАБОРАТОРІЯ
КУЛЬТУРНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ:
ДОРОЖНЯ
КАРТА
ПОВОЄННОГО
РОЗВИТКУ
ТА ВІДНОВЛЕННЯ
КУЛЬТУРИ
В УКРАЇНІ**

ЗМІСТ

- 10 ПІДТРИМКА СТІЙКОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
- 12 ЛАБОРАТОРІЯ КУЛЬТУРНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ
- 14 ПОВОЄННИЙ КУЛЬТУРНИЙ
РОЗВИТОК І ВІДНОВЛЕННЯ
В УКРАЇНІ
- 22 ОГЛЯД ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ
- 26 ПЕРЕЛІК УСІХ СПІКЕРІВ ТА
СПІКЕРОК
- 30 ДОРОЖНЯ КАРТА –
ДОКУМЕНТАЦІЯ

Видавець: Goethe-Institut в Україні
Проект Лабораторії культурної трансформації, Україна
Ідея та модерування: Ярослав Мінкін, Д-р Патрік С. Фьоль та Юлія Любич
Проектний менеджмент: Франциска Гьофлер та Катерина Липовка
Документування: Богдан Ославський
Переклад: Олеся Сторожук
Графічний дизайн: Галя Вергелес

© GOETHE-INSTITUT В УКРАЇНІ 2023/2024

Фінансується
Європейським Союзом

ПІДТРИМКА СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

ФРАНЦИСКА ГЬОФЛЕР
КАТЕРИНА ЛИПОВКА

Із самого початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну Goethe-Institut в Україні, в межах широкомасштабного проєкту House of Europe, що фінансується ЄС, прагне надавати постійну підтримку, усвідомлюючи найважливіші потреби України щодо забезпечення її культурної стійкості. Через війну культурна індустрія країни стикається з низкою труднощів, зокрема втратою матеріальних і нематеріальних культурних надбань, заборонаю на проведення великих культурних подій та браком коштів і ресурсів. Втім, попри всі ці негаразди, культурний ландшафт України зазнає глибинних трансформацій. Goethe-Institut в Україні підтримує українських експертів у сфері культури у формуванні стратегічного мислення в цій сфері.

Уже три роки Goethe-Institut в Україні розвиває Лабораторію культурної трансформації – децентралізовану, багаторівневу програму зміцнення потенціалу, що фінансується House of Europe для підтримки культурних діячів і менеджерів України у підвищенні їх стійкості у воєнний час, розширення їхніх можливостей під час і після війни та сприяння інклюзивності українського суспільства на основі європейських цінностей. Група досвідчених тренерів Лабораторії культурної трансформації має на меті надавати майданчик для локального, національного та міжнародного обміну через практично спрямовані ініціативи, допомагаючи культурним діячам спільно реагувати на виклики сьогодення.

«Повоєнний культурний розвиток України» виник у межах Лабораторії культурної трансформації як вагомий практичний захід, що зібрав міжнародних доповідачів та українських фахівців у різних сферах культури для обговорення, співпраці, створення інновацій та вироблення стратегій щодо більш стійкого й інклюзивного культурного сектору України. Ідеї та стратегії, розроблені в межах Лабораторії, ще довго

лишатимуться актуальними, адже процес повоєнного відновлення вимагатиме тривалої співпраці та стратегічного прогнозування з боку всіх культурних менеджерів в Україні.

Команда Goethe-Institut в Україні та програми House of Europe сподівається, що ця дорожня карта стане корисним інструментом, який відобразить колективне бачення та прагнення зберегти й відродити українську культуру, а також підкреслюватиме визначальну роль культури в кризові часи й уособлюватиме рішучу налаштованість української культурної спільноти сприяти комунікації, підтримці зв'язків та проактивним діям.

ЛАБОРАТОРІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОР- МАЦІЇ

ЦІЛІ

Підвищити стійкість української культури під час війни

► Надавати культурним менеджерам необхідні навички та знання, щоб орієнтуватися у викликах, спричинених війною, включаючи збереження матеріальної та нематеріальної спадщини, адаптацію культурних заходів до реалій війни та підтримку вразливих груп.

Сприяти післявоєнній відбудові

► Створювати умови для обговорення післявоєнної реконструкції та розвитку культурної інфраструктури, надаючи можливість культурним менеджерам долучитися до сучасних практик культурного планування та зусиль з розбудови громади.

Сприяти обміну знаннями та професійному переживанню

► Надавати працівникам культури можливість обмінюватися досвідом, кращими практиками та отриманими уроками з колегами на місцевому та міжнародному рівні.

Сприяти інклюзивності та згуртованості

► Заохочувати розбудову інклюзивного та згуртованого українського суспільства шляхом просування європейських цінностей через культурні ініціативи та заходи.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Гнучкість.

► Використання адаптивності в заходах та здатності реагування, щоб швидко вирішувати нові виклики, дозволяючи своєчасно коригувати плани, якщо це необхідно.

Стійкість.

► Сприяння довгостроковому впливу та зростанню шляхом включення стратегій для підтримки постійного навчання та розвитку після завершення програми, надаючи учасникам можливість продовжувати застосовувати свої нові знання та навички у своїй практиці.

Досвідчена команда тренерів.

► Створення заходів STL з командою тренерів, які мають відповідний досвід та мультидисциплінарні знання, забезпечуючи надання високоякісного навчального досвіду.

Партисипативний підхід.

► Сприяння активної участі та співпраці між учасниками, організовуючи заходи для заохочення інклюзивних дискусій і отримання реальних результатів, застосованих до практики учасників.

Децентралізований і міжнародний обмін.

► Сприяння можливостям децентралізованого та міжнародного обміну, дозволяючи учасникам ділитися досвідом, ідеями та найкращими практиками з колегами з різних регіонів України та з тими, хто живе за кордоном.

Тренерська команда.

► Серед тренерів лабораторії – громадські активісти, культурні медіатори, освітяни, експерти з проектної діяльності у сфері культури, які пройшли підготовку з німецькими та українськими експертами.

ПОВОЄННИЙ КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК І ВІДНОВ- ЛЕННЯ В УКРАЇНІ

ПАТРИК С. ФЬОЛЬ
ЯРОСЛАВ МІНКІН

СТВОРЕННЯ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОЗИТИВНОГО ПІСЛЯВОЄННОГО МАЙБУТНЬОГО

Культура є одним із наріжних каменів будь-якої нації. Культурне вираження й доступ до культури є незамінними умовами виживання і, нині та в майбутньому, подолання травматичних подій, побудови особистої та колективної стійкості, а також створення перспективи для позитивного післявоєнного майбутнього.

► Російська воєнна агресія проти України має руйнівний вплив на українську культурну спадщину, культурні організації та митців, які або не можуть творити зовсім, або змушені працювати за складних умов без виходу на свою національну чи міжнародну аудиторію. Крім того, багато українців та їхніх дітей, які втекли або досі тікають від війни, зараз перебувають в інших місцях України чи в країнах ЄС і не можуть повернутися на попереднє місце проживання через руйнування.

► Зрозуміло, що за нинішніх умов багатьом фахівцям культури складно сповна уявити післявоєнний розвиток, і вони часто зосереджують свої зусилля на гуманітарній допомозі. Вони визнають важливість підтримки внутрішньо переміщених осіб (які, хоч і вимушено полишили свої домівки, проте залишились в Україні), підготовки до майбутньої перебудови культурної інфраструктури та відновлення зв'язку зі своїми аудиторіями.

► Повоєнний культурний розвиток і відновлення в Україні охоплюють критично важливий етап, що виходить за межі лиш фізичної відбудови. Цей період є важливим для відновлення соціального життя, підтримки національної ідентичності та відновлення позиції України на світовій культурній мапі. Оскільки Україна має багате історичне минуле, її повоєнні культурні ініціативи відіграватимуть визначальну роль

у збереженні спадщини, розвитку мистецтва та зміцненні єдності серед суспільства.

ВАЖЛИВІСТЬ ПОВОЄННОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Культурний розвиток і відновлення має колосальне значення для нації, що пережила війну, з кількох причин. По-перше, вони допомагають у процесі зцілення травмованого війною суспільства. Мистецтво, література, музика та інші культурні засоби вираження дають вихід колективному болю та допомагають пропрацювати емоції по завершенню конфлікту. Відбудова культурних інституцій та підтримка мистецьких ініціатив може дати відчуття нормальності й тягlosti.

► По-друге, культурне відновлення є важливим аспектом збереження національної ідентичності. Унікальна культурна спадщина України, зокрема її мова, традиції та історичні наративи, є фундаментом її ідентичності. Післявоєнні зусилля з відродження та популяризації цієї спадщини допоможуть ще раз утвердити національну гордість і стійкість. Культурні проекти можуть допомагати молодшим поколінням дізнаватись про свою історію та коріння, посилюючи їх зв'язок із батьківщиною.

► По-третє, культурне відновлення здатне зміцнювати соціальну згуртованість. Популяризуючи інклюзивність і діалог через культурні ініціативи, Україна може долати розбіжності та посилювати єдність різних груп населення. Це особливо важливо у повоєнному контексті, де можливе поглиблення розколів у суспільстві. Мистецтво

та культурні ініціативи здатні створювати спільний досвід, що об'єднує людей, допомагаючи відновити соціальне полотно.

► По-четверте, потужний культурний рух є рушійним чинником міжнародного обміну та співпраці, що також критично важливо для післявоєнного розвитку та відновлення. Міжнародна підтримка і співпраця є визначальними для успіху післявоєнного розвитку та відновлення України. Світові культурні організації, іноземні уряди та міжнародні громадські організації можуть надавати фінансову допомогу, ділитися досвідом і ресурсами. Спільні проекти та партнерства на рівні людей можуть допомогти Україні посилити культурні ініціативи та забезпечувати платформу для українських митців і працівників культури усередині країни та за кордоном. Крім того, міжнародна увага та підтримка допомогатимуть вберегти українську культурну спадщину від втрати чи руйнування.

► Зрештою, якщо не звернути увагу на тему мистецтва і культури на ранньому етапі, є ризик, що ці теми залишаться в тіні під час відбудови та розвитку післявоєнного суспільства через домінування інших аспектів. А отже, увага до цього питання також має вагомий стратегічний компонент, який необхідно чітко визначити вже зараз.

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ В ДЕТАЛЯХ

1. Відбудова та створення сучасних культурних інституцій¹

► Один із пріоритетних напрямів післявоєнного культурного відновлення – поновлення роботи та відбудова культурних інституцій, як-от музеїв, театрів, бібліотек і культурних центрів. Ці інституції виступають осередками для культурних заходів та освіти, і їх відновлення є символічним

у контексті повернення до нормального та стабільного життя. Війна призвела до руйнування та пошкодження багатьох таких інституцій в Україні. Пріоритезація їх відновлення може оживити культурне життя та надати простір для зібрань та мистецького вираження у громадах. Вкрай важливо буде обговорити, чи достатньо «просто» відновити, чи хоча б частково адаптувати культурні інституції до сучасних потреб українського суспільства. Наприклад, цільовий розвиток «третіх місць» – це концепція, що розглядає способи створення сучасних культурних осередків, де люди здебільшого проводять час – окрім дому та робочого місця, школи тощо – та можуть взаємодіяти одне з одним.

2. Популяризація та збереження культурної спадщини та підтримка розвитку² сучасного мистецтва

► Популяризація та збереження культурної спадщини – це ще один ключовий аспект повоєнного відновлення. Сюди належить не лише фізична спадщина, як-от історичні будівлі та пам'ятки, але й нематеріальна спадщина, як-от фольклор, музика, танці та традиційні ремесла. Ініціативи з документування й відродження традиційного мистецтва в Україні можуть допомогти зберегти її культурні надбання. Так само важливо підтримувати сучасне мистецтво та митців, адже це заохочує до нових форм культурного вираження та інновацій.

3. Забезпечення освіти та культурного обміну

► Освіта відіграє визначальну роль у культурному розвитку та відновленні. Інтеграція культурної освіти в шкільну програму може допомогти виробити почуття гордості та розуміння культурної спадщини й розвитку серед молоді. До того ж посилення програм культурного обміну, як

² Воркшоп «Культурна спадщина під час війни: виклики, стратегії, майбутнє» від Лабораторії культурної трансформації: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25692545

¹ Інфраструктурні гранти House of Europe: <https://houseofeurope.org.ua/en/grant/infrastructure-grants>

усередині країни, так і за кордоном, може збагатити культурний ландшафт. Україна може отримати користь від співпраці з іншими країнами, оскільки остання забезпечує взаємопроникнення ідей та культурних практик. Важливу роль при цьому відіграє і покращення культурних навичок.

4. Забезпечення залучення й участі громад

► Залучення і розбудова громад вкрай необхідні для досягнення успіху ініціатив з культурного розвитку та відновлення. Заохочення громад брати участь у культурних проектах забезпечить відповідність цих ініціатив потребам і бажанням людей. Одним із прикладів є процес створення Дорожньої карти для культурного розвитку в Україні, ініційований Goethe-Institut в Україні, метою якої було посилення потужного децентралізованого розвитку культури на місцях. Цей процес можна повторити. Низові рухи та місцеві культурні організації можуть бути потужними рушіями культурного відродження. Залучення громад до процесу прийняття рішень, пов'язаних із культурними проектами, породжує в них відчуття власної сили та розширення своїх можливостей. Оскільки Україна має різноманітні національні меншини, вони можуть особливо збагатити процеси залучення та участі громад.

5. Використання цифрових технологій

► У цифрову епоху використання технологій для збереження та популяризації культури є незамінним. Цифрові архіви, віртуальні музеї та онлайн-майданчики можуть робити культурний контент доступним для ширшої аудиторії. У повоєнній Україні технології повинні – що вже відбувається – стати інструментом документування культурної спадщини, сприяння віртуальним культурним обмінам і популяризації української культури в усьому світі.

³ Проект EU4Culture фінансований ЄС та імplementований Goethe-Institut: <https://www.goethe.de/ins/ua/de/kul/e4c.html>

Цифрові ініціативи можуть також допомогти діаспорі підтримувати зв'язок зі своїм культурним корінням.

6. Забезпечення міського та регіонального розвитку³, орієнтованого на культуру

► Увага до післявоєнного культурного розвитку та відновлення може допомогти активно залучати мистецтво та культуру в контекст міського та регіонального розвитку в українських містах, регіонах та областях, щоб використати відповідний потенціал і зробити культуру більш доступною для широкої аудиторії за межами великих міст.

ВИСНОВКИ

Післявоєнний культурний розвиток і відновлення в Україні є визначальним для загального зцілення її народу та відбудови. Культурні ініціативи надають можливості для пропрацювання травм, збереження та популяризації культурної ідентичності, зміцнення соціальної згуртованості та підвищення стійкості. Відбудовуючи та переосмислюючи культурні інституції, популяризуючи спадщину та мистецтво, пріоритизуючи освіту та культурний обмін, залучаючи громади й застосовуючи цифрові технології, Україна може закласти міцний фундамент для динамічного та стійкого культурного ландшафту, пов'язаного з усіма головними сферами суспільного розвитку (мобільність, освіта, сталий розвиток, діджиталізація, різноманіття тощо). Міжнародна підтримка та співпраця можуть додатково підсилити ці зусилля, забезпечуючи подальший розвиток багатого мистецтва і культури України, що надихатиме наступні покоління.

ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІСЛЯВОЄННОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

У цьому контексті у листопаді 2023 року було проведено онлайн-лабораторію в межах Лабораторії культурної трансформації, щоб обговорити та випробувати початкові стратегічні підходи з точки зору практики.

МЕТА ПРОЄКТУ ТА ЦІЛЬОВІ ГРУПИ

Головною метою було підготувати учасників і представників українського культурного сектору та суміжних сфер з фокусом на малі та середні громади до процесу післявоєнного культурного розвитку

та відновлення з допомогою мистецтва та культури. Увага приділялася розширенню можливостей для ефективної роботи з нинішніми трансформаційними процесами. Було також застосовано досвід з попередніх проєктів Goethe-Institut в Україні та його партнерів, особливо підхід до підготовки незалежних і впевнених у собі «майстрів і майстринь проміжних просторів» (детальніше про цю ідею в брошурі [«Академія культурного лідера: Провідник змін в культурній сфері українських громад»](#)). Програма була спрямована на співробітників місцевих органів влади, керівників культурних інституцій та об'єднаних територіальних громад з різних регіонів України, працівників культури (працевлаштованих або фрілансерів) і представників державних і неурядових організацій.

Окрім обміну та роботи з цією групою, для обміну досвідом і мотивації було запрошено різних ініціаторів з таких країн:

Німеччина
Боснія і Герцеговина
М'янма
Судан
Грузія
Вірменія
Ємен
Ірак

Усі вони говорили про свій досвід післявоєнного культурного розвитку під час і після війни. І хоча кожна ситуація та досвід унікальні, було безліч моментів, коли учасники могли повчитися один в одного та надихнутися.

ОСНОВНИМИ ЦІЛЯМИ ЛАБОРАТОРІЇ БУЛИ:

СТІЙКІСТЬ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Зміцнити післявоєнну стійкість українських діячів (митців, культурних інноваторів, проєктних менеджерів, культурних адміністраторів і відповідальних за формування політики), насамперед низового рівня, та представити їхню роботу в Україні та, наприклад, у країнах ЄС. До того ж необхідно залучати широке коло мультидисциплінарних стейкхолдерів (приміром, архітекторів і містопланувальників).

РОЗВИТОК СПРОМОЖНОСТІ

Надавати їм можливості будувати інклюзивне та згуртоване українське суспільство, засноване на європейських цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, враховуючи новий статус України як країни-кандидата на вступ до ЄС.

КУЛЬТУРНЕ ПЛАНУВАННЯ

Підтримувати працівників культури в створенні планів повоєнного культурного розвитку – зокрема на основі досвіду інших країн у повоєнному відновленні – за допомогою мистецтва та культури.

Враховувати таке широке коло питань, як інклюзія, різноманіття, транскультуральність, гендерна рівність та захист довкілля й боротьба зі зміною клімату в розробці та реалізації повоєнних планів розвитку.

Лабораторія зважала на поточні зусилля України, як-от [Ukraine Recovery Conference](#), відповідні розділи Національного плану відновлення України та культурну й інформаційну політику.

РЕЗУЛЬТАТИ

Онлайн-лабораторія пройшла дуже успішно. Обмін досвідом між учасниками був глибоким, а ідеї гостей – вражаючі й далекосяжні.

Основні результати Лабораторії представлено нижче.

"КУЛЬТУРА Є ОДНИМ ІЗ НАРІЖНИХ КАМЕНІВ БУДЬ-ЯКОЇ НАЦІЇ. КУЛЬТУРНЕ ВИРАЖЕННЯ Й ДОСТУП ДО КУЛЬТУРИ Є НЕЗАМІННИМИ УМОВАМИ ВИЖИВАННЯ І, НИНІ ТА В МАЙБУТНЬОМУ, ПОДОЛАННЯ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ, ПОБУДОВИ ОСОБИСТОЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ СТІЙКОСТІ, А ТАКОЖ СТВОРЕННЯ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОЗИТИВНОГО ПІСЛЯВОЄННОГО МАЙБУТНЬОГО..."

ПАТРІК С. ФЬОЛЬ

ОГЛЯД ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ

КАТЕРИНА ЛИПОВКА

Дорожня карта представляє основні пункти з експертних лекцій та роздуми українських учасників, разом із їхніми ідеями щодо узгодженої стратегії повоєнного культурного розвитку та відновлення України. Група учасників складається з 27 фахівців з усієї України з різноманітним досвідом: серед них є культурні менеджери, куратори, художні директори театрів, керівники культурних центрів, представники міських рад, вчителі, бібліотекарі тощо.

► Презентації експертів охоплюють лекцію Катерини Павлової, координаторки проектів німецької громадської організації «CRISP», яка наголосила на важливості розуміння конфлікту, побудови миру та потенціалу культури об'єднувати українців у повоєнному відновленні. Д-р Патрік С. Фьоль, засновник Мережі культурного консалтингу в Берліні та тренер Лабораторії культурної трансформації в Україні, поділився досвідом стратегічного планування культурного розвитку, підкреслюючи важливість роботи з пам'яттю в контексті повоєнного відновлення. Він також розповів про стратегії відновлення міст, зокрема Нюрнберга, із залученням громадян, що підкреслює важливість колективних дискусій у процесі відновлення.

► Інші кейси від міжнародних експертів показують (по)воєнне культурне життя Грузії, Іраку, Судану, Ємену, Боснії і Герцеговини, М'янми та Вірменії, ілюструючи роль мистецтва під час війни та відновлення й демонструючи, як митці можуть досягати важливих цілей, на що не завжди здатні політики. Доповідачі звернули увагу на історичний контекст, цілі культурного сектору та успішні проекти, підкріплюючи свої аргументи особистим досвідом. Спільним у цих презентаціях є аналіз помилок і викликів, з якими ці країни стикнулися у процесі відновлення.

► У наступних розділах дорожньої карти учасники Лабораторії обговорюють

цінність іноземного досвіду у розвитку культурного сектору в Україні в контексті повоєнної відбудови. Вони наголошують на важливості врахування різноманітних міжнародних практик, які можна адаптувати або з яких повчитися на прикладах помилок. Особливо релевантним є досвід повоєнного відновлення, що дає корисні уроки щодо роботи із суспільством, яке зазнало впливу пропаганди. Інші країни, як-от Грузія, Вірменія та М'янма, також провели паралелі, зокрема стосовно реінтеграції, модернізації культурної інфраструктури та важливості освіти. Загалом учасники визнають унікальність української ситуації та необхідність обміну досвідом з міжнародною спільнотою для ефективного відновлення.

► Дорожня карта представляє результати робочих груп учасників Лабораторії, охоплюючи такі сектори, як театр, архітектура, музеї, музика, бібліотеки та міждисциплінарні теми. Театр розглядається як інституція, що сприяє відновленню психічного здоров'я суспільства та виробленню емпатії. Архітектурні стратегії, спираючись на німецький досвід, наголошують на важливості культури пам'яті та залучення громадян до процесу відбудови. У музейному секторі учасники визначили головні напрями роботи, що потребують негайного втілення, навіть під час війни, наприклад робота експозицій та виставок, збереження пам'яток, наукові дослідження тощо. Міжсекторальна група розробила стратегію для розвитку культурного сектору в малих громадах, а представники музичної сфери створили концепцію музичної трансформації в містах середнього розміру. Учасники, що працюють у бібліотечній сфері, розглядають бібліотеки як безпечне місце для навчання та діалогу, особливо в контексті повоєнної відбудови. Загалом усі робочі групи наголошують на важливості інтегрування культурних

практик у процес відновлення суспільства й економіки України.

■ Зрештою, дорожня карта узагальнює головні результати та перспективи розвитку мистецької та культурної сфери України, закладеної в листопаді 2023 року, що слугуватиме підґрунтям для подальшої роботи в контексті післявоєнного відновлення. Український досвід культурних трансформацій може бути застосований в інших країнах. Крім того, під час роботи Лабораторії сформувалася спільнота фахівців, готових до майбутньої співпраці та спільних проєктів.

СПІКЕРИ

ЯРОСЛАВ МІНКІН (УКРАЇНА), ГОЛОВНИЙ ФАСИЛІТАТОР

ДОКТОР ПАТРІК С. ФОЛЬ (НІМЕЧЧИНА), ФАСИЛІТАТОР,
СПІКЕР

ЮЛІЯ ЛЮБИЧ (УКРАЇНА), ФАСИЛІТАТОРКА

КАТЕРИНА ПАВЛОВА (НІМЕЧЧИНА), СПІКЕРКА

ТАМАРА ДЖАНАШІА (ГРУЗІЯ), СПІКЕРКА

АДАЛЕТ Р. ГАРМІАНІ (ІРАК), СПІКЕР

ЯСІР ФАЇЗ (СУДАН), СПІКЕР

ШАЙМА БІН ОСМАН (ЄМЕН), СПІКЕРКА

НА ДЖІ (М'ЯНМА), СПІКЕР

ІГОР БЛАЖЕВІЧ (БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА), СПІКЕР

ШОГАКАТ МЛКЕ-ГАЛСТЯН (ВІРМЕНІЯ), СПІКЕРКА

ФРАНЦИСКА ГЬОФЛЕР (НІМЕЧЧИНА), ОРГАНІЗАТОРКА,
GOETHE-INSTITUT В УКРАЇНІ

УЧАСНИКИ

АНАСТАСІЯ ВЕРЛІНСЬКА
АНГЕЛІНА РОЖКОВА
АНДРІЙ ЛОМАГА
АНДРІЙ МИРОШНИЧЕНКО
БОГДАН ГОЛОВЧЕНКО
ВІКТОР КНИШ
ВІКТОРІЯ ШВИДКО
ДАР'Я ІВАНОВА-ГОЛОЛОВОВА
КЯТЕРИНА ЛИПОВКА
КЯТЕРИНА ВІРЮТІНА
КЯТЕРИНА ЛОЗЕНКО
КСЕНІЯ ЯНУС
ЛІЗА ЄВСЕЄВА
ЛЮДМИЛА ЛАГУТА
МАРГАРИТА КОРНЮЩЕНКО
МАРІЯ БОРОЗДІНА
МОВЧАН КЯТЕРИНА
НАТАЛІЯ ПЕТРОВИЧ
ОЛЕКСАНДРА БІРЮКОВА
ОЛЕНА ПІДГОРНА
РОМАН ДЗУНДЗА
СВІТЛАНЯ ЛЯХОВЕЦЬ
СЕРГІЙ ЛЕОНТЬЄВ
ТЕТЯНА ГЕРАСЮТА
ТЕТЯНА НЕЧАЙ
ЮЛІЯ ГОНЧАРОВА
ЮЛІЯ ФРОЛОВА

ДОРОЖНЯ КАРТА – ДОКУМЕНТА- ЦІЯ

БОГДАН ОСЛАВСЬКИЙ

РОЗДІЛ I. ПРО ЛАБОРАТОРІЮ.

ЧИМ Є ЛАБОРАТОРІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 2023

“Cultural Transformation Lab Ukraine” – унікальний майданчик, де перетнулися українські культурні менеджери й митці, а також їхні колеги з країн, що мають складні досвіди війни (Німеччини, Грузії, Іраку, Судану, Ємену, М'янми, Вірменії). Поєднавши зусилля та досвіди, учасники й учасниці Лабораторії створили фундамент для “дорожньої карти” розвитку культурно-мистецької сфери в Україні, та її впливу на повоєнну відбудову.

ХТО ДОЛУЧИВСЯ ДО РОБОТИ ЛАБОРАТОРІЇ

Українські культурні менеджери й менеджерки, мисткині та митці, представники й представниці органів місцевого самоврядування, закладів культури (здебільшого із малих громад). Вони залучені в культурне життя країни й також бачать себе учасниками повоєнної відбудови.

- ▶ Експертки й експерти з країн, які мають досвіди війни.
- ▶ Фасилітатори й фасилітаторки.

МОДЕЛЬ РОБОТИ “CULTURAL TRANSFORMATION LAB UKRAINE” В ЛИСТОПАДІ 2023

Протягом першого етапу Лабораторії запрошені доповідачі презентували кейси впливу культури та мистецтва на повоєнну відбудову в їхніх країнах. Розповідали й про культурне життя під час активних фаз конфліктів, про мистецтво як інструмент допомоги жертвам агресії, спосіб подолання травм.

▶ Спираючись на доповіді експертів і досвід попередніх проєктів Goethe-Institut та партнерів, учасники та учасниці з України окреслили бачення трансформацій у своїх галузях: як от театр, архітектура, бібліотеки тощо.

▶ Зауважимо, що працювали вони також і в міжгалузевих групах (коли разом, скажімо, діячі театру, музики, музеїв). Це дозволило представникам кожної галузі поглянути на свою роботу збоку, побачити несподівані перспективи, ймовірні підводні камені. А головне – дискусії в міжгалузевих групах сприяли тому, щоб майбутня “дорожня карта” виражала цілісну стратегію. Пропонувала шляхи розвитку окремих сфер культури, а одночасно й бачення, як цим сферам потрібно взаємодіяти заради спільної мети.

▶ У наступних розділах викладемо ключові тези із презентацій запрошених спікерів і спікерок, а також рефлексії учасниць та учасників з України, та їхні напрацювання,

ідеї для майбутньої “дорожньої карти” розвитку культурно-мистецької сфери в Україні, та її впливу на повоєнну відбудову.

РОЗДІЛ II. ГОЛОВНІ ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЕКСПЕРТІВ ТА ЕКСПЕРТОК.

У цій частині публікації зафіксуємо найважливіші тези кожної з доповідей експертів і експерток. Першою буде лекція Катерини Павлової, у якій висвітлені базові речі, необхідні учасникам і учасницям для подальшої роботи (про конфлікт і як із ним працювати, про миробудування, теорію змін тощо), а також міркування про потенціал культури до об’єднання українців у процесі повоєнної відбудови. Далі презентуємо приклади повоєнного відновлення країн, і культурної та мистецької діяльності під час активної фази конфлікту. Це сім кейсів: Німеччина, Грузія, Ірак, Судан, Ємен, М’янма та Вірменія.

► Зауважимо, що після презентації кейсу М’янми на етапі запитань і відповідей до розмови долучився правозахисник Ігор Блажевіч (як людина, що пережила війну в Боснії, зараз активно працює і в М’янмі, і в Україні). Міркування Ігоря виявилися надзвичайно цінними, тож найцікавіші його тези увійшли до окремого розділу, поряд із кейсами перелічених вище країн.

► Спікери та спікерки говорили про унікальні досвіди, коли мистецтво відіграло свою роль у надскладних умовах війни та повоєнної відбудови. Про те, яким чином митці можуть досягнути того, що часом недоступно політикам, і тим більше людям зі

зброєю. В окремих випадках – це й розповіді про те, як займатися мистецтвом в умовах, коли режим переслідує людей, що прагнуть висловлюватися вільно, відстоюють право на свободу совісті, віросповідання, самовираження й інші фундаментальні цінності. Коли саме мистецтво, як таке – заборонене.

СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ У ДОСВІДАХ РІЗНИХ КРАЇН

Залежно від обставин війни та відбудови в їхніх країнах, доповідачі фокусувалися на різних речах. Для прикладу, в кейсі Німеччини найважливіше – це осмислення власної ролі агресора та формування культури пам’яті, а також стратегія відбудови поруйнованих міст. У досвіді Ємену наскрізними є міркування про повернення людей до мистецтва, про роль жінок у громадянському суспільстві.

► Однак, спільною для кожного виступу є структура:

1. Історичний контекст, передумови конфлікту.

2. Зпалювання цілей, яких прагнули досягнути представники й представниці культурно-мистецького сектору.

3. Приклади успішних проектів, а в окремих випадках – аналіз помилок або труднощів.

► Спільним є також те, що презентації значною мірою базувалися на особистому досвіді доповідачів. Експерти й експертки розповідали про те, що торкалося безпосередньо їх та їхніх близьких колег.

2.1. КАТЕРИНА ПАВЛОВА. ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ

Катерина Павлова займається пирною трансформацією конфліктів з фокусом на зміцненні представників громадянського суспільства та збільшенні їх потенціалу до сприяння позитивному миру. Як координаторка проектів у німецькій неурядовій організації CRISP, вона працює над інтервенціями щодо переосмислення пинулого, роботи у сфері прав людини, підвищення професійного рівня людей, що займаються миробудуванням в Україні, Грузії, Вірменії, Бахреїні, Косово тощо.

КОНФЛІКТ

Щоб далі ми говорили однією мовою, я розкажу про базові поняття мирної трансформації конфліктів.

► Що таке конфлікт? Це коли актори або група акторів прагнуть досягнути цілей, які поєднати між собою неможливо. Це одне з визначень, і воно нам підходить до означення війни, як форми конфлікту.

► Я теж не люблю, коли російсько-українську війну, чи точніше – російську агресію

проти України називають конфліктом. Але теоретично – це правильно. Це конфлікт. Звісно, ми можемо звертати увагу на те, щоб люди називали агресора. Говорили не просто “українська криза”, чи “війна в Україні”, бо це фокусує увагу виключно на Україні. Треба підкреслювати хто агресор, і на всіх подіумних дискусіях чи інших форматах говорити про те, “що робити з Росією”, “як припинити російську агресію в Україні”.

ЩО ТАКЕ МИР. РІЗНИЦЯ МІЖ МИРОМ НЕГАТИВНИМ І ПОЗИТИВНИМ.

Негативний мир – це відсутність війни. Позитивний – це відсутність будь-яких форм насильства в суспільстві. Іншими словами: позитивний мир – це наявність соціальної справедливості.

► Якщо йдеться про позитивний мир, то ми говоримо не тільки про закінчення війни, а й про забезпечення соціальної справедливості. І працюємо над трьома формами насильства.

ТРИ ФОРМИ НАСИЛЬСТВА:

Пряме насильство – коли ми чітко бачимо й агресора і жертву. Це може бути як фізичне, так і психологічне насильство.

► Структурне насильство – ми не бачимо хто в нас агресор, але бачимо жертву. Наприклад, расизм. Чи, наприклад, коли одна група людей має ходити в один туалет, інша – в інший, гірший. І ці люди відчувають, що їх дискримінують.

► Культурне насильство – це культурні норми, які виправдовують пряме і структурне насильство. Це те, що використовується, щоб сказати: “Так і має бути”. Це та культурна норма, яка казала: “Якщо чоловік б’є жінку – значить любить”. Або ж

коли вчителі били дітей – існували культурні норми, які виправдовували це пряме насильство. Норми, які казали, що це нормально. Або ще приклад: коли є дискримінація певної групи людей і в суспільстві панує думка, що ця група на таке заслуговує. Наприклад, ромам важче отримати роботу, а всі інші знизують плечима: “Ну вони ж крадуть...” В такому разі люди виправдовують це структурне насильство.

ТЕОРІЯ ЗМІН. ЯК ЖЕ БЕЗ НЕЇ У ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ.

Теорія змін відповідає на питання: “Чому ми робимо культурні чи інші проєкти?” Не просто тому, що цікава ідея, а тому, що ми хочемо чогось досягнути. Якщо ми робимо дії “Х”, це приведе до результату “У”, бо ми думаємо, працюємо як команда. Перед тим, як впроваджувати проєкти, потрібно знати теорію змін і розуміти, до чого мають привести ваші дії. Часом розуміння “чому ми це робимо” у різних людей команди може відрізнятись. Відповідно дії приводять до іншого результату, ніж планувалося, бо не було єдиного розуміння, для чого це все.

► Що важливо в теорії змін:

► По-перше, цільова група з якою ви працюєте. Це теж впливає на “тому, що”, про яке ми говорили. Наприклад, коли ми працюємо проти корупції на найвищому політичному рівні, але не маємо доступу до політиків, а маєм доступ до вчителів... Нам треба зрозуміти, чи наша робота вплине. Може, ми просто живемо ілюзією і працюємо з вчителями, тільки тому, що в нас є вчителі? Якщо це так, ми маємо розуміти, що бажаних змін не буде. Треба твердо оцінювати реальність.

► Аналіз ризиків (наприклад, вигорання). Думаю, ніхто так не може працювати з ризиками й реагувати на них, як українці. Поки деякі міжнародні організації “розкачалися”

і зрозуміли, що їм робити із повномасштабним вторгненням Росії, українці вже звітувалися по певних проєктах.

► Це круто, але це призводить до вигорання. Українці часто працюють так, що на початку не аналізують ризики, все роблять на ходу. Іноді через це ми приходимо до небажаних результатів, яких можна було б уникнути, якби ми робили аналіз конфлікту й потреб.

► Аналіз конфлікту й потреб (конфлікту, з яким будемо працювати, і потреби аудиторії, з якою будемо працювати). Якщо ми це врахуємо, ми краще, швидше зможемо відреагувати на наші проблеми.

► Відбудова зазвичай починається після капітуляції агресора Тому до відбудови відноситься примирення між сторонами конфлікту, між жертвою та агресором... В Україні відбудова вже почалася, а от примирення з росіянами не належить до наших планів відновлення. Та коли ви почнете читати дослідження про вплив культури на відбудову, то часто там побачите саме тему примирення. Саме на це звертають увагу багато дослідників. А у нас все по-іншому.

РОЛЬ НАРАТИВІВ ПРИ РОБОТІ З КОНФЛІКТАМИ

Наратив – це система історій, які формують наше бачення світу. Наративи використовуються як моральна архітектура для виправдання різних рішень (чому ми щось робимо, а щось не робимо).

► Чому нам потрібні наративи? Бо люди потребують сюжетних ліній, потребують героїв і героїнь, які пасують до цих ліній. Це наше прагнення пояснити те, що відбувається навколо.

► Наратив – це річ дуже стійка. Якщо ми раз щось собі пояснили, коли побачили певні причинно-наслідкові зв'язки й спростили собі хаос, то часто залежимо від цього пояснення. Наративи, у які ми віримо, дуже стійкі.

► Існують прості й складні наративи. Прості – це ті, які дуже легко щось пояснюють (сталася певна історія і вона привела до такого-то результату; тому я приймаю таке то рішення). Прості наративи дуже важко здолати.

► Якщо ми не можемо здолати наратив, його необхідно ускладнити. Прості деструктивні наративи не можна просто заперечити. Вони стійкі. Заперечувати їх – це заперечувати частину того, як людина розуміє світ. Натомість цей наратив треба ускладнити, додати до нього декілька елементів. Так його можна зробити менш деструктивним, з ним уже можна буде спі-віснувати.

► Далі я розкажу про метод аналізу наративів. Він базується на аналогії з деревом. Спочатку дивимось на “коріння”. Які факти, історії та міфи про колективне минуле живлять цей наратив. Наприклад: “лише ми можемо захистити свої інтереси”, “ми не можемо довіряти національній владі”, “іноземці хочуть лише наші ресурси”. Такі наративи часто працюють у деколонізованих країнах. Яке ж коріння? Це історії зі

спільного минулого протидії колонізації, вірування, які лежать в релігії цієї групи, етнічні конфлікти, тривала недовіра до державних структур. Все це формує наратив і впливає на дії соціальної групи. Зокрема сприяє протидії уряду, недовірі до закону, відторгненню будь-яких іноземних інвестицій, підтримці лише місцевих політичних кандидатів.

► Якщо люди вірять у певні історії й зробили висновок про своє бачення світу – це впливатиме на те, які рішення вони будуть приймати, як будуть діяти. Розуміння таких речей – це та цінність, яку я бачу в цьому методі.

► І раджу занурюватися у деструктивні наративи й думати про те, як ми можемо їх ускладнювати, перетворювати на такі, які будуть позитивно сприяти соціальній згуртованості українців.

► Дякую вам! Сил і наснаги вам у роботі. Почуємося!

2.2. ПАТРІК С. ФЬОЛЬ. ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Доктор Патрік С. Фьоль – засновник і директор «Мережі культурного консультування» в Берліні, експерт зі стратегічного планування культурного розвитку та тренер з культурного менеджменту. З 2004 року доктор Патрік С. Фьоль відповідав за понад 40 довгострокових проєктів спільного культурного планування для міст, регіонів і штатів. Як викладач, спікер і тренер, він працює в університетах та установах по всьому світу (Австрія, Єгипет, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Китай, Чилі, Люксембург, Пакистан, Польща, Іспанія, Швейцарія, Туніс, Україна, Узбекистан, США, В'єтнам). З 2014 року д-р Патрік С. Фьоль залучений до розробки та виконання проєктів спрямованих на підтримку України, серед яких і Лабораторія культурної трансформації.

ПЕРЕДУМОВИ. ПРО ЩО ПОГОВОРИМО

Я народився в Берліні 1978 року. У дитинстві жив у розділеному місті, а саме в Західному Берліні, у підконтрольній американцям зоні. Виростав неподалік від авіабази.

► Після возз'єднання Німеччини минуло вже понад 30 років, а в нас і досі з цього приводу багато тем для дискусій, багато питань. Ми досі маємо долати наслідки цієї ситуації. Особливо, коли почалася війна Росії проти України.

► Я не брав участі в подіях, про які розповідатиму, але мої батьки, й особливо дідуся та бабуся, були залучені до відбудови. Німеччина була агресором і німці відповідальні за Голокост. Їм потрібно було працювати не лише над відбудовою. Поставали також питання: “Як не забути того, що сталося? Як унеможливити повторення таких подій”. Адаже 60 мільйонів людей було вбито, з них 6 мільйонів євреїв у ході Голокосту. Це означає безмежну відповідальність німців за те, щоб заглибити провини, і щоб нічого подібного ніколи не повторилося.

► Тому хочу розповісти, як у Німеччині працювали з питаннями пам'яті й провини у вчиненні злочинів. Поговоримо й про те, що стосується власне повоєнної відбудови та розвитку.

КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ. МЕМОРІАЛИ.

Якщо мова про пам'ять, важливо зрозуміти як саме ми можемо пам'ятати. На мій погляд, має значення, як із цим працюють у школах. У німецьких школах насправді мало розповідали про Другу Світову і про Голокост.

► Безперечно є багато інших варіантів, як говорити про власне минуле і як про нього

пам'ятати. Перш за все – це меморіали. У Німеччині є сотні, а може, й тисячі меморіалів. Багато з них стосуються теми Голокосту. Найвідоміший – Меморіал жертвам Голокосту в Берліні. Є також меморіали в місцях, які безпосередньо пов'язані зі злочинами агресора. Наприклад, там, де були концтабори.

► Ще одним способом збереження пам'яті є музеї. Таким є, наприклад, Єврейський музей у Берліні. Це продуктивний спосіб роботи з пам'яттю. У музеї можна дізнатися більше і про єврейську культуру, історію. І також про антисемітизм.

► Як ви знаєте, близько шести мільйонів євреїв були вбиті під час Голокосту. Це величезна цифра й важко усвідомити, що вона означає. Та за нею стоять люди, які можливо, жили в нашому будинку чи десь поруч, поки їх не депортували. Осмислити це допомагає проєкт “Камені спотикання”, ініційований німецьким митцем Гюнтером Демнігом. Проєкт полягає в тому, що біля будинків людей, яких депортували, а згодом убили, розташовують шматки бруку з латунним покриттям, на якому є імена та роки життя цих людей. “Камені спотикання” можна побачити в кожному місті Німеччини. Також вони з'являються в інших країнах, звідки нацисти депортували євреїв. Я часто бачу такі “камні”. Часто ми з іншими людьми біля них зупинялися, читали імена, які там написані. Намагалися обговорювати, осмислювати.

КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ. ІНСТИТУЦІЇ

Після Другої Світової війни, Голокосту, люди знали про Німеччину тільки те, що це була країна-агресор, країна нацистів. Тож німці замислилися над тим, як відновити зв'язок зі світом. Як використати позитивну частину нашої історії та наше класичне минуле (Гьоте, Шиллера), яке багато привнесло у

світову культуру. Як показати, що Німеччина може бути чимось більшим, ніж нацисти й агресія. У відповідь на це, 1951 року був заснований Goethe-Institut. Нині організація має близько 160 установ по всьому світу. ► Діяльність Goethe-Institut опирається на три основні стовпи:

1. Надання людям можливості вивчати німецьку мову.

2. Презентація нашої культури та наших культурних концепцій.

3. Культурні обміни та культурна співпраця.

► Далі я хочу поговорити про ще одну не менш важливу організацію. Це Федеральна агенція громадянської освіти (німецькою Bundeszentrale für politische Bildung - авт.) 1933 року Гітлер та нацисти отримали владу в країні й у них було багато часу, щоб поширювати пропаганду. Тож після війни поставили питання: “Як саме можна змінити освіту населення Німеччини, як забезпечити людям доступ до нової, ліберальної освіти?”

► Федеральна агенція громадянської освіти – це інституція з дуже високим рівнем роботи. Коли я вчився у школі, ми отримували багато матеріалів від агенції. У неї були великі медіацентри, де можна було безплатно або дуже дешево отримувати книжки. Агенція також влаштовувала візити до шкіл. Мала проєкти для журналістів, багато програм освіти громадян. Вона знімала фільми, пізніше почала працювати в соцмережах.

► Тема пам'яті, одна з найважливіших тем, з якими працює агенція. А серед найважливіших її завдань – просвітництво, а також виявлення екстремізму. Зараз Федеральна агенція громадянської освіти потрібна нам більше, ніж будь-коли, адже в Німеччині, як і в інших європейських країнах, стрімкого розвитку набувають праві партії.

ЗАСУДЖЕННЯ ВИННИХ У СКОЄННІ ЗЛОЧИНІВ

Після війни дуже важливим був Нюрнберзький процес. Чимало нацистських лідерів були засуджені й багато з них до смертної кари. Та все ж, існувало значно більше людей, які співпрацювали з нацистами. Багато з них не засуджені.

► Думаю, німці досить добре впоралися із завданнями культури пам'яті. Та якщо ми подивимося на ситуацію глибше, то мусимо визнати, що нам потрібні нові методи, що культура пам'яті має бути більш рефлексивною. Коли я про це думаю, то помічаю, що вона більше зосереджена на жертвах агресії. Та досить незначний акцент, як на мене, був на тих, хто чинив злочини. Гадаю, ми повинні звернути увагу й на те, як саме це сталося, як можна було чинити такі речі.

► Більшість людей не хотіли ставити ці запитання. Їм хотілося просто жити далі. Продовжувати працювати. Як наслідок, ми отримали ситуацію, коли, наприклад, у Тюрингії близько 40% людей знову голосують за праворадикальні партії. Це привід для роздумів.

СТРАТЕГІЯ ВІДБУДОВИ. ДОСВІД НЮРНБЕРГА

Після Другої Світової війни влада США мала серйозні побоювання, що СРСР отримає контроль над Європою. Щоб уникнути цього, уряд США розробив масштабний план відновлення – план Маршалла. Цей план посприяв дискусії, як саме застосувати кошти для відновлення економіки, та запобігання встановлення совєцької влади над рештою Європи.

► Та були й інші аспекти відбудови. Я хочу поговорити про те, як відновлювали місто Нюрнберг, що було зруйноване на 90%. Відбудова Нюрнберга тривала близько 38 років.

► Ми мали дискусію: “Треба відновлювати як було, чи зробити абсолютно нове місто (зважаючи на те, що ми знаємо зараз)?”

► Нюрнберг – це одне з небагатьох міст Німеччини, яке справді консультувалося зі своїми громадянами. Люди подавали представникам влади ідеї, як саме потрібно відбудувати, що необхідно змінити. Зрештою, влада отримала близько 1000 пропозицій. Їх розглядали та враховували при професійному плануванні. Громадяни були залучені до процесу. Зрештою Нюрнберг відновили відносно попереднього вигляду міста, однак з елементами, які сприяли комфортнішому життю.

► Якщо мова про зруйнований культурний чи інший об'єкт, важливо ставити запитання: “Як ми його відбудуємо? Так само, чи дещо змінюємо?” Нині ми значно більше знаємо про потреби людей, про їхні звички. Отже, можемо це враховувати. Наприклад, якщо ми відбудуємо оперний театр, то постає питання: “Це має це бути лише театр, чи ми можемо додати нові функції? Зробити культурний центр, у якому буде також і оперний театр.”

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

Також важливо розглянути культурну політику в Німеччині. Після Другої Світової в нас була одна велика лінія культурної діяльності – збереження німецької культури. Більшість людей хотіли б зосереджуватися на класичному минулому. Повернутися до класичної інфраструктури. І повернутися до наших витоків, до Гьоте, Шиллера тощо.

► Та згодом люди сказали, що цього недостатньо, адже зараз наше суспільство інакше. Воно багатогранніше за наше культурне минуле. Ми пережили наше минуле. Це повпливало на розвиток культури в Німеччині й призвело до того, що більшість і західних і східних міст почали створювати

нові культурні інституції. Таким чином культурна інфраструктура розвивалася.

► Я хочу додати, що ми можемо поєднувати обидва способи переосмислення минулого. Адже, якщо зосередитися тільки на минулому, то можна пропустити дещо важливе, що відбувається з нами зараз.

2.3. ТАМАРА ДЖАНАШІА. ДОСВІД ГРУЗІЇ

Тамара Джанашіа є засновницею та директоркою грузинської організації Culture and Management Lab (CML), яка активно працює у сфері мистецтва, культурних обмінів, займається питаннями культурної політики та стратегічного розвитку креативних індустрій в Грузії, Вірменії та Азербайджані. Тамара Джанашіа має багаторічний різноманітний досвід управління культурними проєктами та консультування у Грузії, Азербайджані та Вірменії, а також у країнах Центральної Азії та Європи.

ПЕРЕДУМОВИ КОНФЛІКТІВ У ГРУЗІЇ

У нас є два регіони, які були охоплені збройними конфліктами – Абхазія та Південна Осетія. Зараз ці конфлікти заморожені.

► Значним винуватцем конфліктів була й залишається Росія. Це країна, яка створює нам проблеми ще з XVIII століття. Тоді Грузія була в дуже не вигідному становищі: її атакувала Османська імперія, а також була загроза з боку Росії... Довелось обирати з ким укладати договір.

► 1783 року було укладено договір з Росією, який охоплював військову, культурну співпрацю тощо. Наші країни стали союзниками. Та коли на Грузію знову напали, Росія не дотрималася зобов'язань. А невдовзі, 1801 року, вона оголосила Грузією однією зі своїх земель.

► 1918 Грузія здобула незалежність, та ненадовго, бо 1921 року країну окупували комуністи. Саме в цей момент Абхазія та Південна Осетія отримали свій особливий статус. Абхазія спершу стала однією з республік (у складі СРСР – авт.), однак 1931 року її статус було знижено до статусу автономної республіки в межах Грузії.

► Після розпаду Радянського Союзу ці дві республіки також вирішили відділитися. В Абхазії був потужний сепаратистський рух. Там провели референдум. Насправді дуже дивний референдум, в якому було два питання. Перше стосувалося того, чи хотіли жителі Абхазії бути незалежними. А друге – чи хотіли вони стати частиною Росії.

► Якщо говорити про Південну Осетію, то процеси в цій області відбувалися в час досить націоналістичного уряду стосовно Грузії. Місцева влада вважала, що Південна Осетія мала просто бути частиною Грузії. І саме в момент, коли відбувалися такі процеси, скасування автономії та приєднання до Грузії, відбулася війна.

КАТЕРИНА ПРАВЛОВА

АІПАНЖУДЪ АРАМАЛ

► Повертаючись до Абхазії, варто сказати, що сепаратистський рух намагалися придушити й ця війна тривала досить довго. В підсумку близько 200 000 людей стали ВПО. Вони втратили свої домівки й змушені були переїхати. Вони думали, ніби це на 2-3 місяці, а потім війна закінчиться і можна буде повернутися. Та станом на зараз війна триває вже понад 30 років... Це відбулося на психології людей. Вони не інтегрувалися з місцевим населенням.

► На початках не було серйозних мистецьких проєктів, які би пробували відрефлексувати цей конфлікт. Не можу назвати жодного, який би зосереджувався на абхазській війні.

► Рефлексії стосовно війни з'явилися пізніше, а саме після 2008 року, коли почалися бойові дії в Південній Осетії. Розповім вам про деякі з цих проєктів.

МУЗЕЙ ВІЙНИ НА ФУТБОЛЬНОМУ ПОЛІ

► Спершу про проєкт Шотіко Апціаурі “Гра в Долині Гінном”, створений на основі експозиції “Музею війни серпня 2008 року”. Музей заснувала Лія Члачідзе, родом із села Ергнеті, що в Південній Осетії на кордоні з Росією. Жінка збирала предмети, які залишилися після війни. Там були пляшки, поплавлені теплом вибухівки, наполовину згоріла колиска, речі, що належали солдатам...

► У такі села, як Ергнеті ще ніхто не їздив, окрім миротворців чи представників іноземних організацій. Шотіко Апціаурі хотів актуалізувати музей і привіз його в Тбілісі, показав ці об'єкти в наметі (а дещо й назовні було) на території футбольного стадіону. Якраз тоді Росія приймала чемпіонат світу з футболу й художник хотів наголосити: “Дивіться, що паралельно відбувається у Грузії”. Адже більшість людей у Росії й гадки про це не мають. Навіть так звані

“біженці”, які тікають від режиму Путіна, іноді кажуть, що дуже здивовані, бо не знали, що Росія окупувала 20% території Грузії.

ЗАГРОЗА

► Ще один важливий проєкт: “Повзучі кордони” фотографині Тако Робакідзе.

► Війна 2008 року тривала п'ять днів, але вона не розрішилась і досі. Триває повзуча окупація. Російські солдати стоять на кордоні й поступово просуваються вглиб території Грузії. Їх уже можна побачити з нашої головної автостради. Є ризик, що вони підійдуть ще ближче і перекриють шосе. Ми не зможемо їздити через усю країну.

► Це просування реєструють міжнародні організації, спостерігачі, однак нічого не допомагає, бо ми не можемо знову починати війну.

► Тако Робакідзе понад рік працювала там. Реєструвала, як рухається кордон. Говорила з людьми, аби зрозуміти, що відбувається у селах навколо Цхінвалі.

► Це один із прикладів, як починаються роздуми про те, що принесла війна. Зараз ситуація там викрадають людей. А нещодавно був інцидент – російський “миротворець” вбив людину. Важливо, щоби хтось реєстрував ці випадки, окрім моніторингової місії ЄС. Місія про ці випадки говорить, але важливий і мистецький підхід, бо він доступніший людям.

В ОДНОМУ ЧОВНІ

► У нас є і кейси, пов'язані з війною в Україні. Ми добре розуміємо ситуацію, адже ми з вами в одному човні. Це й наша війна. Якщо говорити практично, то ми – наступні.

► Розповім про один із проєктів, який ініціювали молоді студенти: Тамар Кіпіані, Важа Чіхарадзе та Гванца Геловані. Це

була свого роду рекламна кампанія. Оголошення мали вигляд, ніби рекламували якісь послуги. На кшталт: “Хочете подивитися красиві місця у Грузії?” Оголошення були російською, бо націлені на російську аудиторію. А під ними були QR-коди. Якщо їх відсканувати, переадресовує на сторінки із зображеннями з Російсько-Української чи Російсько-Грузинської війни. Наприклад, якщо оголошення “здається квартира”, то за посиланням видно оселі, з яких мусили виїхати українські та грузинські біженці. Загальний меседж такий: “Вам потрібна квартира? Скажіть, будь ласка, як вам те, що люди змушені через вас покинути свої житла?”

► Це стало масштабним рухом. Багато людей з різних міст просили надсилати їм такі постери з QR-кодами. Проєкт стартував, коли з Росії почало приїждити багато людей. Ми до кінця не розуміли, як із цим бути. Так, цим людям не подобається війна, але вони не обов'язково мають проукраїнські погляди. Є, наприклад, багато хлопців, які тікають від мобілізації в Росії. Вони не хочуть іти до війська, але чи справді вони проти цієї війни?

► Ще один кейс. У Тбілісі є бар Dedaena. Це дуже популярна локація, де було кілька конфліктних ситуацій через війну в Україні. І спосіб, у який власник бару вирішив висловити свою позицію, полягав у тому, що запровадили візи для росіян. Для того, щоб відвідати цей бар, росіянам треба спершу зайти на сторінку закладу й податися на візу. Комусь цю візу надають, а комусь ні.

► Реєстраційна форма містить різні запитання. Зокрема, чи голосувала людина за Путіна, чи Крим – це Україна, чи Абхазія – це Грузія тощо.

► Була історія, коли Ксенія Собчак намагалася провокувати власника бару й намагалася порівняти це з абсолютно абсурдними аналогіями, говорила, що в Німеччині також створювалися бари, куди не пускали

євреїв... Відеозапис цієї розмови потрапив у мережу. Стало очевидно, що в такий спосіб люди висловлюють свою солідарність з Україною.

2.4. АДАЛЕТ Р. ГАРМІАНІ. ІРАК

Адалет Р. Гарміані – директор та засновник неурядової громадської організації ArtRole. Присвятив себе побудові культурних мостів між Іраком, Близьким Сходом та рештою світу. Протягом останніх 25 років Адалет Р. Гарміані реалізовує проекти, що стосуються культури, мистецтва та прав людини. Співпрацює з європейськими та америкаанськими неурядовими організаціями, навчальними закладами та мистецькими спільнотами.

ПРО ІРАК, КУРДИСТАН І ПРО ПОЧАТОК ШЛЯХУ АДАЛЕТА Р. ГАРМІАНІ.

В Іраку проживає багато етнічних меншин. Зокрема й курди (я сам за походженням курд, але й британець за місцем проживання). Курди мають власне державне формування (Іракський Курдистан), свій парламент, свої збройні сили. Вони брали участь у боротьбі з Ісламською Державою.
 ► Варто також сказати, що в Іраку від початку самостійного існування країни часто траплялися війни, було багато кровопролиття. Мова й про Ірано-Іракську війну,

і про вторгнення до Кувейту. Далі була війна 2003 року: вторгнення в Ірак та скидання Саддама Хусейна.

► Хочу також кількома словами розказати про себе. Моя родина дуже постраждала від режиму Хусейна. 25% моєї родини були страчено. У мене не збереглося навіть фотографій з дитинства. Режим тричі кидав мене до в'язниці. Після того я прибув, як біженець, до Європи та оселився у Великій Британії.

► Коли я переїхав на Захід, то питав себе: “Що я можу зробити як митець? Що можу дати світові?” Згодом виникла ідея створити громадську організацію і працювати над тим, щоб митці та інтелектуали могли долучитися до висвітлення зон конфлікту. І щоб вони могли краще зрозуміти свою роль, визначитися, що можуть зробити.

► У Сполученому Королівстві я працював з різними спільнотами, використовував усі доступні мені інструменти, щоб донести до західної аудиторії меседжі мого народу.

► Вважаю, що медіа погано справляються з роллю розповідати, що насправді відбувається у тій чи іншій країні. Тож постає питання: “А як же презентувати те, що відбувається насправді (не пропаганду). Як показати відмінність між пропагандою та реальністю?”

► Спираючись на ці міркування, ми розпочали власний шлях, як культурні амбасадори. Він був непростим, та все ж ми залучали багатьох митців, щоб вони прибували до Курдистану. Багато з них, коли приїздили в цей регіон, були шоковані. Шоковані реальністю, шоковані тим, як тут насправді. Вони стали культурними амбасадорами: почали говорити про свої візити, розповідати людям, що тут відбувається попри війну, попри страждання і кровопролиття. Доносили до різних країн правдиві меседжі.

► Тож ми бачимо, як на перший план виходить роль мистецтва та митців. Вона надзвичайно важлива. Митці можуть стати

АДАЛЕТ Р. ГАРМІАНІ

мостом поміж різними аудиторіями, презентувати різні сторони питання.

ПОДАЛЬША РОБОТА

Крок за кроком ми продовжували культурні обміни. Залучали митців, західних дипломатів. Безперечно, для них було багато незрозумілого та нового. Однак нам вдалося налагодити довіру. Творити середовище, в якому взаємодіють місцеві мешканці, та гості.

Надалі ми проводили багато різних дискусій, круглих столів. Був акцент на програмах культурного обміну. Також ми говорили про права людини, про освіту. І про те, як у сфері прав людини можна застосовувати мистецтво. Порушували теми демократії, свободи слова. Працювали з питаннями прав жінок. Втілювали соціальні проекти, проводили міжнародні конференції для жінок. Міркували над тим, як жінки можуть отримати більше можливостей. Ми хотіли мати здорове демократичне середовище. Хотіли підтримувати молодих людей, щоб їх чули. Щоб вони мали платформи, де зможуть показати свої таланти.

Ми прагнули, щоб у наших панельних дискусіях брали участь представники та представниці різних країн. Зокрема й таких, між якими немає добрих стосунків. Ми прагнули налаштувати діалог, відкрити нові канали комунікації. Міркували що можна зробити ще, окрім того, що роблять політики.

Нам дуже допоміг інтернет. Ми розсилали твори мистецтва, демонстрували їх у країнах Середнього Сходу та Північної Африки. Використовували різноманітні технології, інструменти. Створювали виставки, які називалися "Мистецтво через імейл". Намагалися скористатися всім, чим тільки можна, щоб досягнути своєї мети.

КУЛЬТУРНА ТА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗОНАХ КОНФЛІКТУ

Під час війни складно займатися питаннями культури, мистецтва, освіти. Для багатьох це не в пріоритеті. Країна знищена, люди страждають. Потрібна гуманітарна допомога, будівництво, і всі зусилля йдуть якраз туди. То як нам виконувати свою роль? Як підтримувати культуру та мистецтво в зонах конфлікту? Це дуже складно, це найбільший виклик, який я бачу в цій сфері.

Щоби бути ефективними, ми почали працювати й з місцевими урядами (адже саме вони все контролюють). Та якби я покладався лише на фінансову допомогу місцевого уряду, в мене не було б свободи. Я міг би робити лиш те, що мені кажуть політики. Але я не хотів віддавати свою незалежність, тому перш за все шукав те спільне, на що може піти й місцева, й міжнародна підтримка.

Звісно, ми не можемо порівнювати Ірак з Україною. Обставини, та соціально-політичні ситуації різні. Але війна – це війна. Вона все руйнує. І ідея, як нам чинити, теж одна. Потрібно переконати місцеву владу працювати з міжнародними організаціями та компаніями, які можуть інвестувати, можуть діяти у вашому регіоні. Також потрібно багато працювати й показувати, що відбувається у вашій частині світу. Треба, щоб інші дізнались про це.

Якщо говорити про мою організацію, гадаю, наші зусилля допомогли створити платформу для таких можливостей. Створити культурний обмін між цим регіоном та іншими частинами світу. Ми налагоджуємо взаємодію. Намагаємося підтримувати митців, щоб вони могли працювати й ділитися своїм досвідом.

Життя триває і люди вірять, що будуть зміни. Вони намагаються зберегти свою культуру, захистити свою ідентичність. І поки я з вами

говорю, ми все ще в стані руху. Наша подорож триває. Ми намагаємося долати проблеми, з якими стикаємося. І намагаємося донести, що культуру не можна ігнорувати.

2.5. ЯСІР ФАІЗ. СУДАН

Ясір Фаїз – кінорежисер і продюсер із Судану, який має понад 10 років досвіду в культурному менеджменті. Працював співвиконавчим директором у мистецькій асоціації *Sudanese Voices* (2015-2016), також був співзасновником і одним із керівників ініціативи *Filmmaking For Children* (2015-2019). Ясір Фаїз автор та куратор навчальних програм із мистецтва, зокрема відео, 2018 року в Україні, та 2019 року в Єгипті. Також він був куратором культурних програм в Єгипті та Лівані.

ВСТУП

Можливо, коли ви чуєте Судан, вам відгукується про Північний та Південний Судан. До 2011 року існував єдиний Судан, а не дві окремі його частини. Та зараз

вони розділилися і триває громадянська війна.

З культурної точки зору важко розділити Північний та Південний Судан. І неможливо говорити про розвиток та встановлення миру в країні без її об'єднання. Тільки об'єднавшись, ми можемо працювати й розвиватися.

Що ми маємо зараз? Триває війна у столиці – Хартум – і в регіоні Дарфур (у період поміж 2000 і 2010 роками там був геноцид).

Ситуація з війною все паралізувала. Гіршою стала гуманітарна ситуація. В нас мільйони переселенців і біженців. Не можуть працювати культурні інституції, бо вони розташовані у столиці. Культурним інституціям довелося або виїхати із зони конфлікту, або покинути Судан.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Зараз ситуація дуже складна. Люди втомилися від війни. Вони просто відмовляються вірити, що ця війна буде остання. Це гальмує культурні події.

В Хартумі зупинилася діяльність трьох європейських культурних центрів. Після 2005 року вони дуже активно працювали, дуже допомагали нам, а тепер змушені були вийти з країни. Судан покинули й більшість культурних діячів, адже ці люди втратили домівки та джерела доходів.

Однак є й позитивні речі. Митці та інші культурні діячі, які залишилися, зараз розпорошилися по різних регіонах Судану (раніше всі вони були зосереджені лише в Хартумі). Однак їхня робота не дуже систематична.

Деякі мистецькі інституції перемістилися зі столиці до міст Вад-Медані та Порт-Судан. Для прикладу, у Порт-Судані є Спілка письменників та художників. Через

переїзд митців із Хартуму її діяльність стала активнішою.

► Більшість із тих, котрі виїхали до інших країн, намагаються продовжувати працювати. Слід зазначити, що європейські культурні центри почали підтримувати суданців та намагаються інтегрувати їх до мистецької спільноти в Єгипті й Кенії. Це також дало нам дуже велику підтримку.

► Відновлюються деякі проекти, які були призупинені через війну. Зокрема існує два ефективні плани заходів, які впроваджуються в різних регіонах Судану. Вони реалізуються в рамках “Проекту послань миру” (Peace Messages Project) та “Території винахідливого театру” (Theater Inventive Area).

► Проект послань миру зосереджений на співі, перформансі та створенні відеоматеріалів із залученням місцевих громад, місцевих митців. Такі матеріали допомагають поширювати меседжі про мир. Проект дуже успішний. Він розпочався ще до війни, але триває і зараз.

► Проект “Територія винахідливого театру” полягає у створенні театральних постановок з новими концепціями, що спрямовані на переосмислення мистецтва. До цього проекту залучають професійних акторів, але також і навчають нових, з поміж місцевих мешканців.

КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДАНЦІВ УСЕРЕДИНІ ТА ЗА МЕЖАМИ КРАЇНИ

Митці, які зараз у Судані, покладаються на підтримку з боку міжнародних та національних фондів. Ресурси обмежені, але люди самоорганізуються, виходять з тих обставин, які склалися. Наприклад, якщо нема доступу до професійної театральної сцени, люди створюють імпровізовану.

► Культурно-мистецька діяльність всередині країни значною мірою опирається і на

місцеві громади. Йдеться не лише про підтримку ресурсами, а й про те, що представники громад беруть участь у дискусіях, допомагають спілкуватися з медіа, забезпечують логістику тощо.

► Якщо мова про культурну діяльність поза Суданом: є інституції, які перейшли до роботи онлайн, а є й такі, що повторно зареєструвалися в Єгипті, Кенії чи Арабських Еміратах. З’явилися також нові суданські міжнародні інституції.

► Важливо, що донедавна культурна сфера Судану була ізольована, та зараз (після революції й зокрема через війну), суданські митці виходять із цього стану. Творення суданської культури перестає бути відокремленим, непочутим іншими процесом. Ми спостерігаємо, як у Єгипті, Ефіопії, Кенії суданські митці долучаються до місцевого середовища більше, ніж будь-коли. Також вони долучаються до міжнародних культурних проектів, роблять свій внесок.

РЕЗУЛЬТАТИ, ЗМІНИ, ОЧІКУВАННЯ

Нині складно говорити про конкретні результати нашої роботи, бо війна все ще триває. Більше можна було б сказати про те, чого ми сподіваємося, які зміни розраховуємо побачити протягом наступних місяців або й років.

► Та все ж, деякі зміни є й зараз. Перш за все – це поширення культурної діяльності по території Судану (адже раніше вона зосереджувалася лише у столиці). Гадаю, після війни культурна сфера буде децентралізована.

► Культурна діяльність у країні стала більш співзвучною з потребами громад. Зараз ми краще розуміємо мистецтво, аніж будь-коли раніше. Значно покращилось і те, як громади сприймають митців.

► Суданські митці стали більш присутні на міжнародних форумах. Гадаю, що

наступний пункт – це зростання ролі суданських митців та суданських культурних інституцій у світі.

► Сподіваюся також на підвищення рівня розмаїтості після завершення війни, і на те, що мистецькі інституції матимуть більше впливу.

2.6. ШАЙМА БІН ОТМАН. ЄМЕН

Родом із єменського регіону Хадратаут, Шайма Бін Отман є відданою дослідницею та адвокаткою пиробудування, трансформаційного потенціалу мистецтва, участі жінок у політичному житті.

Крім того, Шайма Бін Отман є співзасновницею і наразі директоркою NGO Madarat, плодотворної культурної організації, яка творить у Ємені екосистему мистецтва та креативної економіки.

ОБ'ЄДНАННЯ ЄМЕНУ. ПЕРЕДУМОВИ КОНФЛІКТІВ

Ємен – це дві різні історії, що злилися в теперішню складну ситуацію. Раніше були дві держави: одна на півдні, інша на півночі сучасного Ємену. Північний Ємен називався Єменська Арабська Республіка. Після здобуття незалежності від Османської імперії 1918 року в країні було дуже багато збройних конфліктів.

► Був також Південний Ємен (Народна Демократична Республіка Ємен) – до 1967 року колонія Великої Британії. Після здобуття незалежності там також часто змінювалися режими й через це дуже страждало населення.

► 1990 року ці дві країни об'єдналися, та на цьому конфлікти не завершилися. Їх спричиняли суперечності між політичними системами півночі й півдня. Точилася боротьба за владу й це призвело до громадянської війни.

► Зараз можна сказати, що південна частина Ємену колонізована північною. Ситуація досі нестабільна. Ми об'єдналися, ми одна держава, але мешканці Південного Ємену й досі почуваються переможеними.

МИСТЕЦТВО ПІД ЗАБОРОНОЮ

Сфери культури та мистецтва дуже постраждали через конфлікти. Екстремісти боролися з культурою та мистецтвом. Митцям дуже важко було працювати в таких умовах. Екстремісти не сприймають мистецтво як щось, що має право на життя.

► Як приклад наведу ситуацію із власного життя. Батько багато розповідав мені про форми мистецтва, які колись були в Ємені. На фотографіях із нашого сімейного альбому можна побачити групу музиканток, яка з 1967 року була активна в нашому місті. Та моєму поколінню важко було в це

повірити. Це здавалося нечуваним, бо контрастувало з ситуацією, в якій виростала я. Також дивно було чути, що раніше в нас існували театральні трупи, люди влаштували вистави, ставили Шекспіра.

► Або ще приклад. Я розмовляла з колишнім головою спілки кінематографістів і він з ностальгією розповідав, що люди потребували кіно й театру. Готові були платити за це. Родини збиралися разом на перегляди фільмів. Зараз нічого такого нема.

► 1994 року екстремісти розграбували та знищили все. Відтоді ми вже не мали ні музики, ні інших мистецтв. В окремих випадках лишилися тільки уроки малювання.

► У мистецтва сильні вороги. На його адресу лунає багато мови ненависті. 2015 року я таку ненависть спостерігала. Влада захопила моє місто і знищила все, що з мистецтвом пов'язане.

МАДАРАТ

Ми працюємо в маленькому прибережному місті Мукалла, яке до 2015 року було під контролем Аль-Каїди. Коли нас звільнили від Аль-Каїди, я об'єдналася із шістьма молодими людьми, які хотіли щось робити. 2017 року ми заснували NGO Madarat і стали думати, як можна повернути мистецтво в громади. Після звільнення ідеологія, яка заперечує мистецтво, все одно була присутня, тож у такій ситуації важко було працювати, але ми пробували знайти шлях. Провели дослідження, щоб зрозуміти як домогтися цих змін. Так, на початках це було ризиковано, середовище було не дуже гостинне, ми отримували погрози від людей які сповідують екстремістські ідеї. Та за роки ми здобули довіру не лише місцевої спільноти на мікрорівні (наших беніфіціарів, родин), але також довіру місцевої влади.

МИСТЕЦТВО ДЛЯ ЗМІН

Досі в нас не було можливостей для митців, не було як творити й презентувати свої твори. Створити такі можливості – одне з наших головних завдань. Ми працюємо з митцями, простими людьми, політиками й питаємо, як можемо повернути мистецтво, і не спровокувати конфлікти.

► Ми хочемо застосувати мистецтво для позитивних соціальних змін. Наш девіз: "Мистецтво для змін".

► У Ємені високий рівень безробіття, а ми хочемо заснувати екосистему мистецтва та креативної економіки. Ми віримо, що креативна економіка може бути прибутковою. Креативні індустрії легко експортувати, на них є великий попит. Це чудова можливість заробітку для молодих митців.

► Отож ми провели аналіз і розробили стратегію. Щоби втілити свою візію у життя, ми працюємо в трьох напрямках.

1. Розширення можливостей для мистецької діяльності, підсилення митців.

2. Забезпечення освіти. Ми хочемо пати інститут, де можна буде практикувати музику, кінематограф, образотворче мистецтво та інші види мистецтва.

3. Забезпечення можливості висловлюватися. Потрібні безпечні місця, середовища де митці зможуть творити й робити те, що їм здається важливим.

► Ми вважаємо, що культура – це базова потреба людини. Особливо в часи кризи, оскільки культура необхідна для відновлення країни. Вона може об'єднувати громади через спільну історію, цінності. Допомагає підтримувати психічне здоров'я, дає сили та можливості для трансформацій.

ШАЙМА БІН

"МИ ВВАЖАЄМО, ЩО КУЛЬТУРА – ЦЕ БАЗОВА ПОТРЕБА ЛЮДИНИ. ОСОБЛИВО В ЧАСИ КРИЗИ, ОСКІЛЬКИ КУЛЬТУРА НЕОБХІДНА ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ. ВОНА МОЖЕ ОБ'ЄДНУВАТИ ГРОМАДИ ЧЕРЕЗ СПІЛЬНУ ІСТОРІЮ, ЦІННОСТІ. ДОПОМАГАЄ ПІДТРИМУВАТИ ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я, ДАЄ СИЛУ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ..."

НАЙЦІКАВІШІ ПРОЄКТИ

Під час проекту Nagsha ми спробували модернізувати традиційне мистецтво й проводили навчання для людей, щоб вони мали можливість цим заробляти.

► Також ми проводили дискусію між місцевою владою та митцями “Мистецтво понад кордонами” (Art Across Borders). Спілкувалися про творчу свободу.

► Провели перший за понад 27 років академічний курс із музики, під назвою “Музика повертається”. А ще був курс “Основи музики”.

► Провели десятиденний семінар для кінематографістів “Історії, що зникли”. Люди знімали фільми на теми, які їх турбують: освіта дівчат, потреба молоді жити в мирі тощо. Був і акторський курс “Відкриття нових зірок”.

СПІВПРАЦЯ

Розповім також Basement Cultural Foundation. Це ще одна культурна організація, яка працює в місцевості, де глибоко вкорінені ідеї фундаменталізму, де дуже складні умови для роботи. Ми намагаємося налагодити партнерські зв'язки, гармонію між нашими організаціями. Безперечно у Ємені існують конфлікти, іноді в нас є багато причин одним одних не любити. Та якщо ми намагаємося за допомогою мистецтва долати конфліктні питання – це дозволить нам налагодити розуміння та злагоду щонайменше серед молодшого покоління.

► Тепер про Yemen Creative Hubs. Це проєкт, ініційований консорціумом організацій на чолі Goethe-institut. Він допомагає громадянському суспільству розвивати культуру та долучатися до миробудування, сприяє подоланню гуманітарної кризи. Дозволяє поєднати зусилля людей з різних регіонів Ємену, з різних країн.

► Yemen Creative Hubs – це й втілення нашої мрії. Адже коли ми створювали організацію Madarat, то працювали здебільшого в мережі, однак шукали способи працювати офлайн, у фізичних місцях. Тепер це стало можливим, мрія здійснилася.

ЗАЛУЧЕНІСТЬ

Щодо питання про залученість жінок до наших заходів, до громадського життя. Якби ви запитали про це 2017 року, я б відповіла, що дуже мало жінок долучаються. Та зараз можу сказати, що близько половина нашої аудиторії – це жінки. Коли ми оголошуємо набір на новий проєкт, чи навчальну програму, близько 50% заявок – це заявки від жінок. Також наші заходи відвідують цілі сім'ї: чоловіки із жінками, з дітьми. Ми творимо нову форму прийняття і значною мірою її рушієм стають сім'ї. Наприклад, моя мама, мій брат, інші мої родичі можуть прийти до нас, на наші заходи, й подивитися чим ми займаємося.

► Раніше мені доводилося закривати своє обличчя, бо в нашій культурі соціальне неприйнятно було показувати обличчя на публіці. Однак зараз, коли я вийшла заміж, я маю підтримку свого чоловіка, також маю підтримку сім'ї – і я можу бути лідеркою, можу ходити вулицями не закриваючи свого обличчя. Я маю відчуття вищого ступеня прийняття, розуміння. Гадаю, що саме в цьому полягала перевага нашого підходу: ми не намагалися провокувати людей, ми просто поступово, маленькими кроками рухалися вперед.

► Варто також зазначити, що на правовому рівні керівництво організацією Madarat належить жінкам. Ми – організація, якою керують жінки.

2.7. НА ГИЙ. М'ЯНМА

На Гий – м'янтарський письменник, продюсер і режисер, найбільш відомий повнометражними фільмами «Мі» (2019) і «Що трапилось з вовком?» (2021). У лютому 2021 року, після державного перевороту в М'янмі, хунта ув'язнила тисячі людей, які брали участь в акціях громадянської непокорі. Багатьом протестувальникам довелося втекти з країни, серед них і На Гий. Військова хунта видала ордер на його арешт. На Гий досі змушений переховуватися.

ВІД “ВЕСНЯНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ” ДО ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У лютому 2021 року в нашій країні відбувся військовий переворот. Арештували президента, членів парламенту, активістів. Багатьом людям довелося ховатися. Через два-три дні в місті Мандалай люди вийшли на вулиці й почали протестувати. Згодом доєдналася вся країна. Ми називаємо це “Весняною революцією”.

► Минуло небагато часу й військові застосували до протестувальників силу. Почали

бити, стріляти, арештовувати. Стріляли снайпери, і їм було байдуже навіть до жінок чи дітей.

► Деяких лідерів наших протестів арештували й ув'язнили, когось із них повісили. За даними AAPP: 25 402 протестувальників та цивільних було арештовано, 4182 – вбито. Цифри постійно зростають.

► До людей застосували силу, й люди не мали іншого вибору, як відповісти. Або партизанська війна, або ховатися і влаштувати ненасильницькі підпільні протести. Частина молоді пішла з міст у джунглі й почала воювати.

► Минуло майже три роки партизанської війни. Люди не приймають військову диктатуру. Вони організовані та навчені. Громадянський рух триває.

► Нас підтримує діаспора, але і в хунти є свої союзники – їм допомагає Росія.

РІЗНІ ФОРМИ СПРОТИВУ. РОЛЬ МИСТЕЦТВА

Військові отримують все більше контролю над містами й підпільні протести стають все ризикованішими. Якщо когось схоплять, він чи вона отримає 20 років ув'язнення. Людям доводиться бути дуже винахідливими та обережними. Усього декілька хвилин на акцію. Це хтось знімає і контент іде в мережу.

► Військові не можуть контролювати соцмережі, як колись можна було контролювати газети чи телебачення. Люди не можуть вільно демонструвати непокору всередині країни, але в соцмережах це можна. Головне, щоб їх не змогли ідентифікувати. Наприклад, коли моє кіно вийшло на ютубі, за 12 годин воно назбирало мільйон переглядів. Це дуже ефективно. Наша революція посулулася так далеко саме через соцмережі.

► Також ми влаштуємо “тихі страйки”. Люди домовляються й у визначений день

просто не виходять на вулиці. Військові нічого не можуть із цим зробити. Не можуть арештовувати людей за те, що ті не вийшли з дому.

► Кожен та кожна має свою роль у революції. Є збройне протистояння, але є також і акції громадянської непокорі, в яких беруть участь вчителі, лікарі, банківські працівники тощо. Вони більше не хочуть працювати на уряд.

► Є також люди, які займаються фандрайзингом. Вони мусили виїхати з країни, але вони теж допомагають, проводять масштабні кампанії зі збору коштів.

► Ми займаємося мистецтвом, поширюємо його в країні не тільки заради збору коштів, і не тільки, щоб заохотити людей до опору. Ми робимо це й для того, щоби просто їх підтримати, підбадьорити. Такими, наприклад, є мистецькі події в таборах для ВПО.

БЕЗПЕЧНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ МИТЦІВ

Через два роки після військового перевороту ми організували спільноту “Мистецький притулок” (Artists` Shelter). Це організація, що має приватне фінансування, її місія – підтримувати й захищати митців М’янми (які в екзилі, або змушені переховуватися), створювати їм безпечні умови для творчості та поширення власних творів. Також ми прагнемо підвищувати обізнаність людей щодо політичної ситуації в М’янмі, знаходити більше підтримки для демократичних рухів у країні.

► Річ у тім, що коли митці виїжджають із країни, вони втрачають поміж собою зв’язок, втрачають зв’язок зі своєю аудиторією. Найчастіше у вигнанні їм доводиться просто виживати. Тому наша організація намагається допомогти їм продовжувати творити. Ми переконані, що митці повинні займатися мистецтвом, а не чимось іншим. Під час революції чи інших соціальних

зрушень голоси митців є помітнішим, аніж голоси інших людей. Ці голоси дуже важливі для народу М’янми.

► Тож ми створили безпечний простір, де люди можуть зустрічатися та ділитися ідеями, надихати одні одних. Мушу бути з вами чесним: коли люди тікають з М’янми, в інших країнах вони живуть нелегально. У таких умовах складно працювати над документальними фільмами чи записувати пісні. Тож ми даємо митцям можливості. У нас є аудіостудія, бібліотека, є простір де можна працювати з камерою та освітленням. Завдяки цій інфраструктурі можна збиратися разом та працювати.

► Нещодавно в просторі ми провели для молоді заняття з гітари, журналістський тренінг, та базовий воркшоп зі створення фільмів. Зараз намагаємося записати музичний альбом, плануємо провести фотовиставку та кінофестиваль. Все більше людей дізнаються про наші семінари, мають змогу займатися тим, що для них важливо та цікаво.

► Я хочу закликати до спільних мистецьких проєктів між М’янмою та Україною. У нас є спільний ворог (як ви знаєте, нашу військову хунту підтримує Росія), тому корисно налагоджувати зв’язки між М’янмою та Україною. Ми могли б організувати спільні перформанси, що відбувалися би в прифронтових містах наших країн. Могли б спільно працювати над музичними чи аудіовізуальними проєктами.

З.В. ІГОР БЛАЖЕВІЧ. ДОСВІД БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ, ДОСВІД М'ЯНМИ

Ігор Блажевіч – правозахисник родом з Боснії та Герцеговини. Засновник одного з найбільших у Європі кінофестивалів про права людини One World. 18 років Блажевіч працював у організації People in Need на низці керівних посад. Зараз він є провідним експертом організації Prague Civil Society Centre. Живе і працює в Чехії.

Сам я боснієць. Маю досвід пережитої війни у моїй країні. Я активно долучався до гуманітарної допомоги, також брав участь у так званому мистецькому, культурному, духовному опорі сербській агресії. Відтоді продовжую співпрацювати з людьми, які перебувають на лінії фронту й захищають свої країни. Працював у дуже різних країнах. Зокрема, допомагаю в Україні, у М'янмі, тож знаю ситуацію там і там.

ТВОРЕННЯ СПІЛЬНОТИ

Якщо ви в ситуації, коли навколо абсолютна катастрофа, найважливіше, на мою думку – це творення спільноти. Як у випадку На

Гий. Уявіть, що ви покинули свій дім, скоріше за все ваш дім уже конфіскувала влада, ви не можете продовжувати свою мистецьку діяльність, ви в ситуації абсолютної невизначеності... Вважаю, що дуже важливий інструмент, який створив На Гий – це мистецький хаб Artists` Shelter. Тепер абсолютно різні люди, які у стані величезної невизначеності, об'єднуються у спільноту й ця спільнота стає їхнім основним ресурсом. Допомагає досягнути того, чого неможливо досягнути поодиночі. Митець перестає бути самотньою людиною і перетворюється на частину групи.

► Тож порада моя така: якщо ви у кризовій ситуації – не будьте самі. Об'єднуйтеся у групи й перетворюйте травматичний досвід, який ви переживаєте, на силу опору.

МІСІЯ МИСТЕЦТВА

Друга порада. Коли ми перебуваємо у стані війни, безперечно, можна говорити про відновлення країни. Але ми все ще у воєнному стані, нам усе ще потрібно перемогти! Тож дуже важливим є вище призначення, яке ви надаєте своєму мистецтву. Нехай ваше мистецтво несе місію сприяння цій перемозі.

► Після того, як ви виграєте війну, як відстоїте свою свободу, ви можете зміщувати акценти мистецтва в інший бік. Однак ми не можемо про це говорити, доки не захистилися від вбивчого режиму (від Росії у випадку України, чи від хунти у випадку М'янми).

ПРО БІЛЬ СВІЙ, ЧУЖИЙ, І ПРО ВІДЧУТТЯ ПІДТРИМКИ

Зі свого досвіду у Сараєві, з того, що бачу в М'янмі, я можу сказати, що коли людина перебуває у стані дуже сильного болю, вона припиняє помічати біль інших людей. Я називаю це “аутизмом болю”.

► Однак, якщо ми долаємо такий стан, якщо намагаємося дізнаватися про біль інших людей – ми можемо налагоджувати союзницькі зв'язки. Можемо налагоджувати розуміння із людьми, які, можливо, й на іншому континенті, однак переживають той самий людський досвід. На мою думку, саме через це було б просто чудово, якби ви могли звести разом маленьку групу культурних діячів з України, які б створили культурний міст із групою людей в М'янмі. Це можуть бути й дуже дрібні проекти, щось маленьке. Наприклад, українські музиканти. І музиканти з М'янми можуть створити спільну версію пісні “Гей, соколи!” Записати відео, де музиканти у М'янмі грають “Гей, соколи!” Буде цікаво почути, як інші, незвичні вам голоси співають таку знайому вам пісню. Після цього українські митці можуть виконати якісь пісні, популярні у М'янмі. Я впевнений, що це дуже сподобається людям як у М'янмі, так і в Україні. Гадаю, що це допоможе підняти бойовий дух обох сторін; відчуття підтримки, відчуття того, що інші люди переживають подібні речі. Однак для цього потрібні люди, які можуть налагодити такі зв'язки, бо ми, як я вже казав, перебуваємо у своїй камері болю, камері травми. І коли ми зосереджуємося лише на своїй травмі, то не помічаємо, що за межами болю, який ми переживаємо.

► Після того, як ви виграєте війну, як відстоїте свою свободу, ви можете зміщувати акценти мистецтва в інший бік. Однак ми не можемо про це говорити, доки не захистилися від вбивчого режиму (від Росії у випадку України, чи від хунти у випадку М'янми).

ПРО ДОНОРСЬКУ ДОПОМОГУ ТА ВЛАСНІ РЕСУРСИ

Десь 7-8 років після війни у Боснії був період, коли митцям, зокрема в Сараєві, було чудово, бо туди прийшли всі донори.

З'явилося багато грошей і можна було отримати фінансування для чудових проєктів. Тож ми мали бум культурних і мистецьких проєктів. Але було й багато корупції, багато грошей кудись зникло...

► А за 7-10 років зникли донори (вони завжди йдуть кудись іще) й ми раптом опинилися “в пустелі”. Ми звикли до того, що від іноземних донорів приходило багато грошей, тому спочатку були не здатні зрозуміти, що нам треба, що ми будемо робити. Знадобилося досить багато часу, поки ми усвідомили, що своє суспільство треба будувати на своїх ресурсах. Думаю, у вас буде щось схоже. Після війни з'явиться багато грошей, бо донори готові допомагати. Багато цих грошей піде на корупцію. Багато буде витрачено на чудові проєкти. Але в якийсь момент вам треба буде знайти своє коріння і зрозуміти, що ви, як суспільство, хочете. За що ви можете заплатити.

ПОКЛАДАЙТЕСЯ НА СЕБЕ. ДУМАЙТЕ, ЯК ПІДПРИЄМЦІ

Не покладайтеся на уряд. Після війни культура й освіта не будуть у пріоритеті. Будуть інші лобі, інші інтереси. Щось, наприклад, дотичне до бізнесу. З'явиться й великий тягар через те, що потрібна буде соціальна, медична, психологічна допомога. Це все дороге. Та й сама відбудова буде дорогівартісною. Тому не треба бути оптимістами й уважати, що культура буде у пріоритеті.

► Я раджу вам: думайте, як підприємці. Покиньте ідею ХХ століття, коли уряд фінансує культуру. Так уже не буде. Не покладайтеся на уряд, на державу. Робіть, що можете. Будьте творчі. Думайте, як привнести підприємницьку складову в культурні інституції, в роботу з культурною спадщиною. Це складно, це складніше зробити, аніж сказати.

2.9. ШОГАКАТ МЛКЕ-ГАЛСТЯН. ВІРМЕНІЯ

ГЕНОЦИД, ІДЕНТИЧНІСТЬ, ТА ЗЦІЛЕННЯ ВІД БОЛЮ

Культура допомагає зрозуміти хто ми, допомагає зберегти свою ідентичність. Гадаю, що велику частину нашої ідентичності формує досвід геноциду. Саме тоді ми зрозуміли, що ідентичність має критичне значення.

Геноцид вплинув навіть на вірменську діаспору. Цієї травми важко позбутися. Та під час радянського правління нам забороняли говорити про геноцид, бо Туреччина була стратегічним партнером СРСР. Уявіть, як боляче було мовчати протягом 70 років. Люди тримали в собі цей біль і він тільки поглиблювався. Ми не могли себе зцілювати. Навіть маленькі діти відчували цей біль, смуток, горе, однак не могли цього висловлювати.

Зараз у Вірменії є дуже багато людей, які раніше жили в діаспорі й могли переосмислювати цей досвід через мистецтво. Однак люди, які жили в самій Вірменії такої можливості не мали.

На жаль, ми не мали змоги зцілитися. А після цього відбулася війна в Нагірному Карабаху. Це травматичний досвід, який все ніяк не закінчиться...

МИСТЕЦТВО ТА ВІЙНА

Якщо говорити про роль мистецтва після війни, особливо після 2020 року, ми розуміємо, що від мистецтва великі очікування. Люди звертаються до митців, до кінематографістів, до письменників. Шукають

рішень щодо поточних проблем. Але ж люди мистецтва мають ті самі травми, відчувають те, що й усі інші. Я думала, як розв'язати цю проблему, як із цим бути? Як митці можуть відрефлексувати ці досвіди?

Про це в нас була цікава мистецька ініціатива. Це була серія виступів різних митців, вони говорили про те, що можна вдіяти, якою є їхня роль і яке загалом значення має мистецтво, коли країна у стані війни. Ми дійшли висновку, що роль мистецтва полягає насамперед у рефлексії.

В рамках цього проекту ми також дійшли до висновку, що після війни нам дуже потрібно говорити, переосмислювати. Коли ми говоримо про реальність, коли ми на неї дивимось, ми думаємо: всі знають, що відбувається і що слід робити. Але це не так. Багато людей розгублені. Спонтанічна як аудиторія митців, так і самі митці.

Постає питання, що робити з мистецтвом, з творами які створені до війни. Чи мають вони сенс зараз? Вірші, кіно. Чи доцільно зараз говорити про світ у такий спосіб, як це робилося до війни? Адже війна змінила митців. Змінилися їхні думки. Раніше вони могли співпрацювати з іншими митцями, які зараз на стороні ворога. Думати про цінності, які були важливими до війни, та зараз втратили значення.

Тож часто на митців покладають велику відповідальність. Часто є очікування, що вони стануть соціальними працівниками. Що вони працюватимуть із молоддю і дітьми. Та нерідко потреби цих людей ігноруються. Бо часто в таких випадках митці стають тими, хто зіштовхується з багатьма проблемами, з психологічними, з емоційними. Уявіть, що ваша сім'я мусила покинути країну. Вам треба розв'язувати всі питання, пов'язані з цим переїздом. І у вас є семирічна дитина, але нема ресурсу, щоб задовольнити емоційні потреби маленької дитини. Такі очікування, така відповідальність часто покладається на митців. Бо вони

створюють ініціативи, реалізують проекти тощо. Однак ми повинні бути дуже обережними. Адже часто митці стають тими, хто зіштовхується з багатьма проблемами, й також емоційними, психологічними... І якщо в нас є художник, який просто хоче вчити дітей малювати – ця роль відрізняється від ролі соціального працівника, який задовільняє зовсім інші проекти учнів.

Тому я хочу проговорити про проект, який ми реалізували з дітьми. Він цікавий тим, що діти працювали разом з психологами. І митці реалізовували свої мистецькі проекти, а психологи відігравали роль менторів. Це дуже важливо усвідомлювати. Митці не повинні ставати соціальними працівниками. Мистецтво – це мистецтво, а соціальна робота – це соціальна робота. Це дві різні місії.

1489

Ще один проект стосується рефлексії про біль. Під час війни 2020 року було багато зниклих безвісти. Багато студентів, багато 18-річних дітей опинилися на війні. Це не те, що має бути в нашому щоденному житті.

Шогакат Варданян – піаністка, її брат Согомон – композитор, – зник безвісти у війні. Шогакат чекала на брата. Шукала його. І вона знімала все на мобільний телефон, документувала те, що відбувалося. Її фільм "1489" врешті здобув нагороду на Міжнародному фестивалі документального кіно в Амстердамі IDFA.

Фільм надзвичайно важко дивитися. Однак авторка задокументувала ці моменти не для того, щоб показати це як просто проект. Це свідчення того, як ця інформація накопичується в наших головах, в наших життях. У нотатках, малюнках. Ці матеріали викликають сильні, щирі відчуття. І закликають нас творити мистецтво, яке буде способом вираження.

МИСТЕЦТВО І ДІТИ

Ми проводили мистецькі табори для дітей. Там займалися арттерапією. Ходили з дітьми до музеїв, обговорювали різні теми. Залучали гостей, які говорили про рівність, про вибір професії. Був також семінар із письма. Діти вчилися висловлювати на письмі свої спогади.

Цим дітям доводилося жити в обставинах, коли в них не було власного простору. Та через терапію ми намагалися показати їм, як облаштувати свій простір принаймні навколо себе і використовувати мистецтво як арттерапію. Це дуже змінювало дітей, дуже допомогло їм.

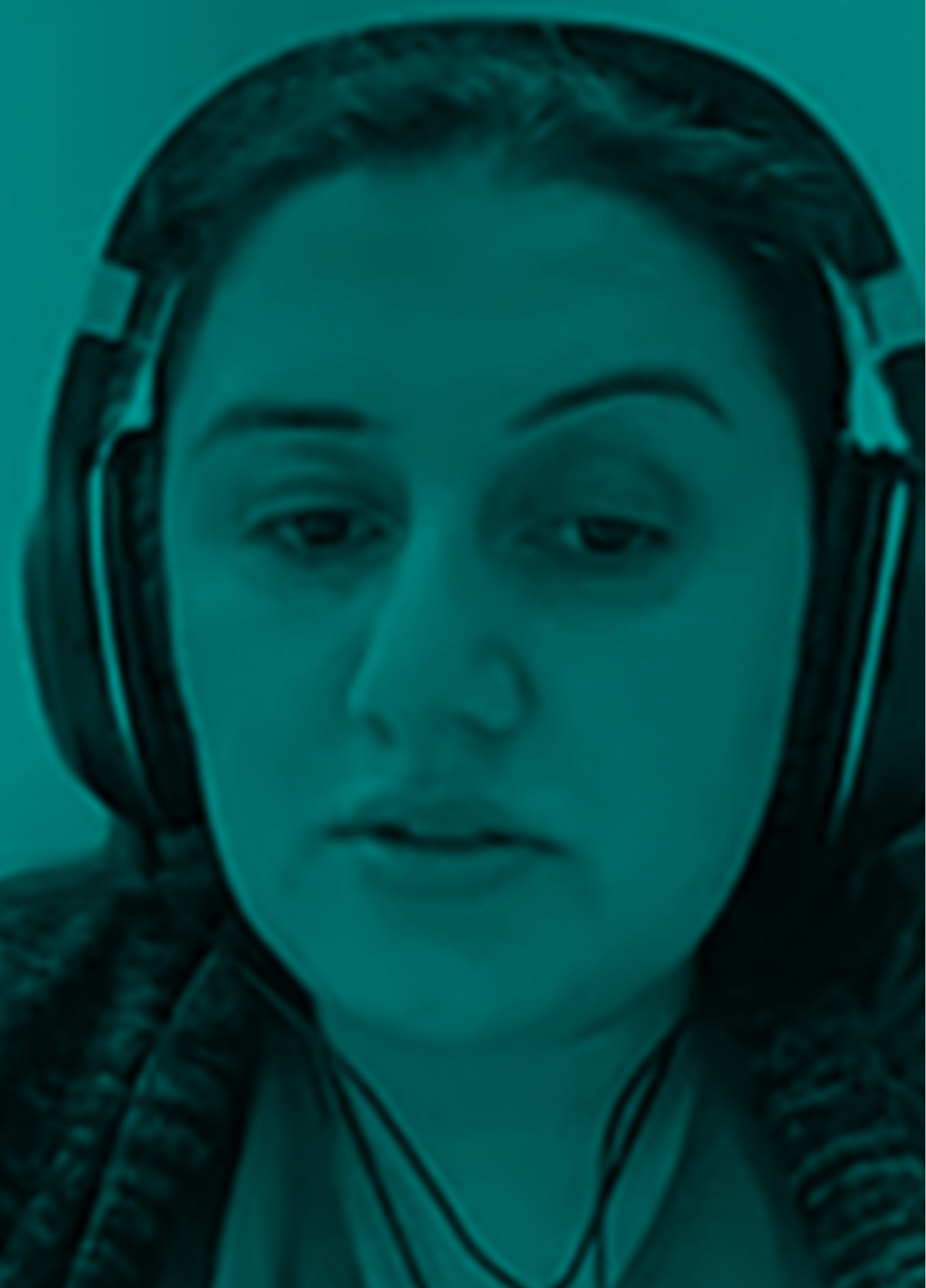
Дуже важливо працювати з молоддю. Це найголовніше. Наше завтра – це наша молодь.

ПРО РАДЯНСЬКЕ МИНУЛЕ

Щодо питання про те, як Вірменія позбувалася радянського впливу у сфері культури. Дуже складно позбутися радянського режиму в нашій країні. Навіть попри те, що 30 років тому Вірменія була однією із перших країн, яка шукала незалежності й стала незалежною. Дуже складно викинути цей режим із голів людей.

У нас є чудові закони. Але це зараз не про закони, а про те, що багато людей, які навчалися в час Радянського Союзу зараз приймають рішення. Коли ви здобували освіту в СРСР, ви маєте цю тяглість.

Навіть, якщо хтось дивиться футбол і Росія грає проти іншої країни, люди кажуть: "О росія має виграти, бо ми пов'язані". Але це було до 2020 року. 20-й рік відкрив наші очі на цю ситуацію. До цього ми мали російські медіа, вони були вільні. І були фільми російською. Люди не відчували якогось впливу з геополітичної точки зору. Але після 2020 року вони відчули,

ШОГЯКЯТ МЛКЕ-ГЯЛОСТЯН

ИГОР БРЯЖЕВИЧ

наскільки ця ситуація була зманіпульована. Адже йдеться не тільки про спільне минуле, але й про режим. І режим хоче повернутися. Особливо зараз.

► Єдиний шлях, який я бачу, щоб позбутися цих речей – це побачити інші світи. Перш за все, подорожі, міжнародні обміни.

► Після 2020 року багато чого змінилося. Відбувається тверезіння, людям набрид оцей вплив. І вони розуміють, куди цей вплив нас привів.

РОЗДІЛ 3. БАНК ІДЕЙ ДЛЯ “ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ” РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ, ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ПОВОЄННУ ВІДБУДОВУ.

3.1. РЕФЛЕКСІЇ. ЦІННІСТЬ ІНОЗЕМНИХ ДОСВІДІВ ДЛЯ УЧАСНИКІВ ТА УЧАСНИЦЬ З УКРАЇНИ.

Як ми вже згадували, у кожній з представлених країн унікальні історичні, політичні контексти. Деякі презентовані практики не дуже доцільно було б адаптувати в Україні. Окремі – точно навпаки. Але українцям важливо осмислювати й ті, й інші. Адже ніколи не варто замикатися лише на речах, які перед носом. Найцікавіші ідеї та рішення народжуються саме на перетині різних підходів, культур, парадигм.

► Крім того, вчать не лише на успіхах, вчать й на помилках.

► Тому після кожного із виступів запрошених експертів та експерток учасниці й учасники мали обговорення. Спілкувалися про те, що найбільш відгукнулося в презентованому досвіді, які кейси можна безпосередньо застосовувати в Україні, які потребують адаптації, а з яких треба вчитися, як робити не варто.

► Міркували й про те, наскільки ці речі є релевантними для культурних процесів України загалом, так і для конкретних галузей: музики, театру тощо. Як їх враховувати при напрацюванні банку ідей для “дорожньої карти” культурної трансформації у повоєнній відбудові України.

► Скажімо, кейс Німеччини – це щось, на перший погляд, абсолютно протилежне до українських реалій. Зважаючи хоч би на той факт, що Німеччина у Другій Світовій війні була агресором, Україна ж – захищається, бо на неї напала Росія. Однак, виявилось, що в німецькому досвіді відновлення багато рішень, дуже цінних для України, й ці речі викликали жваве обговорення. Наприклад, вдалося багато почерпнути про те, як працювати з суспільством, що тривалий час зазнавало впливу пропаганди (в Україні це актуально для територій, що були або є під окупацією). Або ж надзвичайно цінними для вивчення є підходи Німеччини до відбудови поруйнованих міст (зокрема кейс Нюрнберга, де влада активно консультувалася з містянами).

► Тема протидії пропаганді, а також необхідності реінтеграції людей, виникала не раз, зокрема й при обговоренні грузинського досвіду, який презентували Тамара Джанашія. Щоб проілюструвати це, наведемо цитати з рефлексій учасниць та учасників.

Тема протидії пропаганді, а також необхідності реінтеграції людей, виникала не раз, зокрема й при обговоренні грузинського досвіду, який презентували Татара Джанашіа. Щоб проілюструвати це, наведемо цитати з рефлексій учасниць та учасників.

“Те, що мене найбільше зтумило задуматися після презентації грузинського досвіду – це проєкт із лінійки на кордоні. Я багато думаю про наші території, які з 2014 року під окупацією Росії. І про ті, що окуповані з 2022 року, звільнення яких ми очікуємо. Думаю про культурний діалог чи полілог... Як ми будемо його вибудовувати? Особливо з теми, хто чекав на Росію. І хто її дочекався. Треба подумати, що ми будемо робити з цими територіями після звільнення. І що робити зараз із територіями, які найближче до лінії фронту. Як вибудовувати діалог? Як будувати репертуарну політику (кажу повою театру). Які проєкти зараз були в доречні на цих територіях?”

Дар’я Іванова-Гололобова.

“Грузинська ситуація нагадує мені те, що в нас відбувалося з 2014 року. Не було такої міжнародної підтримки, як зараз, і навіть українці потихеньку почали забувати, займатися своїми речами. А війна тривала... Зараз, я сподіваюся, ми так просто вже це не попустимо. І також згадувалося те, що в кейсі Німеччини дуже багато ресурсів було витрачено саме на освіту наступного покоління. Бо якщо втратиться зв’язок, люди вже будуть просто не в контексті того, що відбувалося”.

Катерина Липовка.

Низка висновків виявилася спільною, актуальною для різних сфер. Скажімо, всі, хто залучений в роботу державних культурних установ, чи це бібліотеки, чи музеї, говорять про першочергову необхідність модернізації культурної інфраструктури, а також необхідність змін до нормативно правової бази, що регулює діяльність тієї чи тієї галузі.

Як приклад наведемо піркування учасниці Людмили Лагути після виступу Ядалета Р. Гартіані.

“Для нас дуже важливий момент – це перегляд інфраструктури культурних закладів. На жаль, ми маємо застарілу інфраструктуру. І клуби, бібліотеки в тому вигляді, в якому вони зараз (ще з радянських 60-х чи 70-х років), не дають можливості комфортно там перебувати, не відповідають потребам громад.

А ще в нас підводні камені та суперечності в законодавстві щодо закладів культури. Треба переглядати нормативно правову базу. У нас є з десяток інструкцій, законів, які тягнуть усе назад і не дають розвиватися повною мірою. Це кайдани для сучасного культурного розвитку”.

Людмила Лагута.

Багато учасників і учасниць підкреслили акцент спікера з Іраку на тому, як слід вибудовувати співпрацю з партнерами, залучаючи до діалогу й органі місцевого самоврядування, й міжнародні організації та фонди, також акцент на важливості культури й мистецтва загалом.

“Ми з колегами активно попрацювали й вивели тези про те, що з доповіді спікера з Іраку можна використати в Україні. Перш за все: необхідність співпраці з міжнародними фондами, як Goethe Institut, British Council, USAID. Необхідність отримання досвіду західних країн, а саме в галузі сучасного мистецтва. Також важливе залучення митців у екзилі для підтримки інформування іноземців про війну. Далі – необхідність забезпечення мистецькою освітою молодого покоління, розширення культури для широкого кола суспільства. Ми бачимо приклади, що в тих країнах, де культура та освіта не на перших місцях, проблеми продовжуються і відбудова проходить дуже важко”.

Сергій Леонтьєв

Кейс М’янги парадоксальний тип, що водночас і подібний і геть протилежний до ситуації в Україні. Здавалося б, зовсім інші передумови конфлікту, однак після презентації спікера, деякі учасниці й учасники відзначали схожі риси Весняної революції у М’янті та Європайдану в Україні. У тому числі підкреслювали роль, яку відіграють соціальні пережі для згуртованості населення. Попри все, учасниці відзначали й дзеркальну протилежність деяких аспектів ситуації в М’янті та Україні.

“Ми з колегами проаналізували, що у нас спільного з М’янтою. Це вплив соціальних пережі (вони не є закриті й люди можуть доносити свою інформацію, як і ми). Потрібно не припиняти це робити, й шукати все нові та нові підходи. Це класний, сучасний інструмент. Також цікаво, що вони, як і ми, переживають єднання спільнот. Ми всі теж притягнулися одне до одного... Цікаво подивитися, як буде далі, чи ці спільноти розстоктуються, чи залишаються якісь тверді утворення. Куди ця вся енергія зможе вилитися в пайбутньому”.

Ліза Євсєєва

“Мене вразило коли спікер із М’янги говорив, що вони нап трохи по-доброму заздять, бо у нас є наша влада, і є наша армія, яка нас захищає. Кілька місяців тому я приїхала у Харків; відчуваю, трохи є депресивна фаза від того, що скоро вже буде два роки, відколи триває війна. А тут, виявляється, нап ще пощастило. У нас є армія, яка нас захищає, а не вбиває. Це інсайт дня. У кейсі М’янги багато паралелей з нашою ситуацією. Та це наче “Яліса в задзеркаллі”: схоже, але інакше”.

Катерина Лозенко

Деякі з країн, досвід яких презентували в ході Лавораторії культурної трансформації, як от Грузія чи Вірменія, мають подібний до України досвід принаймні тому, що в них теж колоніальне пинуте (зокрема у складі СРСР) і теж складні стосунки з Росією.

“Приклад Вірменії вкотре доводить, що відмова від російської культури має бути різкою та інтенсивною. Всю свою різкість ми проявили, особливо після лютого 2022 року, та зараз мова більше про інтенсивність. Важливо також розуміти, чим заповнювати цю витіснену складову. Зокрема, великою проблемою є те, що багато речей, і наукових праць, і не тільки, приходили до нас через російські переклади. Тому необхідна багато працювати над тим, щоб отримувати переклади з інших мов, культур. Розширювати цей спектр через переклади з оригіналу, а не через російські напрацювання”.

Вікторія Швидко

Насамкінець зауважимо, що учасниці й учасники, аналізуючи закордонний досвід, порівнюючи його з українськими реаліями, не раз підкреслювали унікальність нашої ситуації. Ця війна не має дуже схожих аналогів у пинуту. І реакція громадянського суспільства, волонтерів, і підтримка України міжнародною спільнотою – також безпрецедентна. Маємо дуже багато такого, що відбувається вперше. Й водночас уже маємо багато власного досвіду, багато власних, апробованих напрацювань, якими можна й треба ділитися.

“Хочу сказати ще загальну думку, яка стосується і виступу спікерки з Вірменії, й попередніх презентацій. Здебільшого представлені країни працюють “work in progress” із війною та воєнними наслідками. Як і Україна. То, можливо, в роздумах про свою відбудову, є сенс враховувати те, що нап теж треба ділитися досвідом з колегами й шукати точок, де ми можемо одні одних підтримати, підсилити. Адже Україна має багато досвідів. Звісно, їх треба й надалі пропрацьовувати в наших умовах. Але вони можуть бути корисними й колегам з інших країн”.

Вікторія Швидко

3.2. НАПРАЦЮВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ГРУП

3.2.1. ТЕАТР

Вікторія Швидко, Дар'я Іванова-Гололобова, Маргарита Корнющенко, Богдан Головченко.

ВІЗІЯ

Театр у повоєнній Україні – це дієва, відкрита, сучасна інституція, яка напрацьовує та популяризує власну театральну самобутність, відновлює ментальне здоров'я суспільства та розвиває емпатійність та інші “м'які навички”, а також робить свій внесок в економіку для ефективного розвитку та відбудови країни.

“Важливий акцент про ментальне здоров'я і розвиток “м'яких навичок”. Це один із ключових елементів повоєнного відновлення суспільства, адже всі ми всі ми проживаємо різні травматичні досвіди. Звісно, театр не стане панацеєю, але, як мистецтво, як частина життя суспільства, він має багато можливостей, інструментів для подолання цих травм”.

Вікторія Швидко

ПРІОРИТЕТИ

А. ІДЕОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ:

1. Переосмислення позиції театру в державній політиці.
2. Утвердження театральної самобутності через актуалізацію імен українських митців та мисткинь.
3. Реформування Національної спілки театральних діячів України (НСТДУ) як організації, що буде ефективним органом лобювання та захисту сфери театру.
4. Формування системи комунікації між Акторами (дієвці/дієвиці) та всередині інституцій.
5. Просування українського театру на міжнародній сцені.
6. Підтримка недержавних театральних об'єднань.
7. Впровадження інклюзивності у всіх її значеннях.

➤ Підсумуємо, що всі ці ідеологічні пріоритети пов'язані з переформатуванням театру та зміною його функціонування. У багатьох випадках сьогодні театр діє ще за радянськими кліше, яких варто позбутися і рухатися в напрямку європейського розвитку.

Б. ЗАКОНОДАВЧІ ПРІОРИТЕТИ.

1. Внесення в штатний розпис нових посад, актуальних до сьогодні.
2. Перегляд тарифікаційної сітки заробітної плати, планів обслуговування глядачів та інших норм.
3. Доопрацювання закону про конкурс.

В. КЯДРОВІ ПРІОРИТЕТИ.

1. Реформування мистецької освіти.
2. Реформування системи звань і державних нагород та ранжування театрів.
3. Розширення штатного розпису.

- Щоби реалізувати все заплановане, потрібні люди, які це робитимуть. Тому, перш за все необхідно реформувати систему мистецької освіти, адже теперішня театральна освіта не відповідає викликам сьогодення.
- Реформування системи, звань, ранжування необхідне, щоб у театрів були рівні можливості.
- Щодо штатного розпису: посади, які сьогодні передбачені для театрів не завжди дозволяють та ефективно працювати в сучасних умовах.

“Я, наприклад, працюю у великому державному театрі. У нас нема посади ані фестивального менеджера, ані грантового проектного менеджера, немає 5ММ-менеджерів, рекламників, немає відеографів. Не кажучи й про штатного драматурга. Я цього вимагаю ринок, вимагають реалії та наше бажання існувати адекватно. Тому в нас зараз є кейси, коли директори, перейменовували посади, знаходили можливість, щоб взяти на роботу потрібну людину”.

Маргарита Корнющенко

“Якщо говорити про бачення театральної сфери за 10 років, дуже не хочеться, щоб ти чи наші послідовники користувалися різними лайфхаками й на посаду заступника директора з господарської роботи влаштовували проектного менеджера. Хочеться, щоб це було вдосконалено. І щоб штатний розпис був достатньо гнучкий, міг адаптуватися під конкретний театр, конкретні цілі”.

Дар'я Іванова-Гололобова

Г. ЕКОНОМІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

1. Диверсифікація бюджетів.
2. Підтримка і розвиток проектної діяльності.
3. Розширення економічної діяльності та спроможності театру як інституції.

ЦІЛІ

А. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ:

1. Децентралізація театру: розбудована сучасна культурна інфраструктура у всій країні, враховуючи потребу в інклюзивності просторів.
2. Рівні відкриті можливості для фінансової, іміджевої підтримки театрів з усієї країни – конкурентні умови в усіх театрах.
3. Ефективне управління у сфері театру та відповідальний, прозорий фінансовий менеджмент.
4. Інноваційна міждисциплінарна театральна освіта.
5. Оновлення та актуалізація законодавчої бази.

“Пункт про рівні можливості трохи перегукується з питанням про ранжування театрів. Що ти маєш на увазі? В Україні є кілька в театрі геттонів у Києві, Львові, Одесі, Харкові, куди стікаються усі найкращі театри, можливості, фінанси. Через це склався несправедливий розподіл ресурсів та “нерівне покриття культурою”. Культурні продукти значно менш доступні в регіонах, у таленьких містечках”.

Маргарита Корнющенко

Щодо ефективного управління та відповідального, прозорого фінансового менеджменту:

“У нашому театрі склалася така ситуація, таке замкнене коло, коли продаються тільки розважальні вистави, і ти тільки їх продукуєш. Відповідно й фортуємо такий запит у глядача, таку аудиторію. Можливо, інші аудиторії вже нас не сприймають... Безумовно, потрібно збільшувати частку позабюджетного, грантового фінансування. Це давало б нам можливість робити саме вартісний, ціннісний культурний продукт, незважаючи на те, чи буде то ти грати по дві аншлагові вистави (у залі на ВОО містці) щотижня. І це знову впирається у кадрову проблему, бо наразі в багатьох театрах немає проектних менеджерів і це робиться на волонтерських засадах типу людські, хто зміг це якось освоїти”.

Маргарита Корнющенко

Б. ОПЕРАЦІЙНІ ЦІЛІ

1. Створити Театральний інститут для підсилення лобювання українського театру у світовому контексті.
2. Реформувати платформу НСТДУ.
3. Розробити та впровадити актуальну навчальну програму театральної освіти, виключивши радянські та російські наративи й методи.
4. Поширювати практики партисипативних та арттерапевтичних проєктів у театральній сфері.
5. Реформувати систему ранжування театрів за статусом;

6. Сформувати систему підтримки незалежних театральних об'єднань.

“Завершито фразу нашого улюбленого театального діяча ХХ століття – Леся Курбаса: “Театр має бути таким, яким суспільство має бути завтра”. Люди театру вірять у цю тезу, розуміють її, знають її. Тут конкретно про театр, але з легкістю можна підставити “культуру” й фразу працюватиме так само”.

Вікторія Швидко

3.2.2. АРХІТЕКТУРА

Юлія Фролова, Ліза Євсєєва, Катерина Липовка, Андрій Мирошніченко.

Роботу почали з аналізу презентованих кейсів. Зокрема, багато запозичили з досвіду Німеччини, зважаючи, що це країна, яка вже завершила відновлення після Другої Світової війни, і яка має дуже добрі приклади як власне відбудови міст, так і роботи над формуванням культури пам'яті.

Найбільш цінними в досвіді Німеччини учасниці визначили такі складові:

1. Культура та освіта були і є для Німеччини дуже пріоритетними.
2. У деяких прикладах (як от відбудова Нюрнберга), бачимо що громада

отримала значний вплив на процеси повоєнної відбудови. Суспільство залучалося до обговорення.

3. Меморіалізація і робота з пам'яттю. Це дуже актуально для України, адже нам усіма ресурсами зараз треба допомагати людям проживати трагедію і якимось чином лікувати суспільні травми.

Підсумувавши досвіди, учасниці групи виокремили елементи, з якими працювали далі:

1. Деколонізація.
2. Архітектурна спадщина.
3. Різноманіття підходів до відбудови.
4. Створення громадських меморіальних просторів
5. Наративність спадщини (історії людей, споруд чи міст).
6. Співпраця з іншими секторами культури.
7. Діалог всередині архітектурної спільноти.
8. Стратегії та опорні точки відліку відновлення.
9. Архітектурна візія та критика
10. Архітектурна освіта з “елементами спадщини”.

Провели брейншторм, щодо ідей та кроків, які будуть актуальні для стратегії розвитку архітектури на наступні 10 років. Визначили найбільш пріоритетні й розподілили їх до трьох базових кластерів: кластеру культурної спадщини, кластеру містопланувальної візії, кластеру кроссекторальної взаємодії.

Напрямки, які визначили як найбільш пріоритетні:

1. Робота з пам'яттю
2. Дослідження. Адже проведення досліджень є обов'язковим перед стратегуванням.

3. Експертність. Необхідно підвищувати фаховий рівень архітекторів та урбаністів, також обов'язково залучати їх до містобудівних стратегій. На жаль, це не завжди відбувається і часто проєкти будуються без належної експертної оцінки.

4. Соціальна реінтеграція. В Україні є, і надалі буде багато військових, яким треба допомагати повертатися до життя.

5. Містобудівна стратегія.

6. Робота зі спадщиною.

7. Підсилення фахових спільнот.

Далі детальніше зосередимося на трьох напрямках.

1. Робота з пам'яттю.

Тут найважливішою є консервація місць пам'яті, без будь-яких інтервенцій. Це необхідно для того, щоб потім, після обговорення з громадами й модерації з допомогою міжнародних експертів, після проведення конкурсів, ми зрозуміли, що саме нам потрібно від цих міст. Щоб не наробити помилок, не створити сакральні місця, куди насправді ніхто не приходять. Натомість щоб це були актуальні простори міста, простори нашого життя, наших культурних подій.

2. Соціальна реінтеграція.

На перший погляд, не зовсім зрозуміло, яким чином це може бути елементом архітектури, однак досвід учасниць групи підказує, що процеси відбудови, реставрації, роботи з культурними пам'ятками можуть бути доброю основою для реінтеграції людей після війни.

“Робота з деревом, зі столяркою, з капінням, із цеглою – це все є дуже терапевтичним. З досвіду, який я уже маю, можу сказати, що коли людина власними руками відбудовує хоч якийсь паленький елемент спадщини, відбуваються класні процеси.

Тож для початку це можна втілювати як паленькі пілотні проекти при об’єктах, які вже починають відбудовувати. Далі такі проекти можуть перерости у щось більше, ставати складовою економіки паленького міста. Наприклад, якщо говорити про створення крафтового заводу черепиці тощо.

Так ми отримуємо перевагу спеціалістів, які інтегруються із нашими науковцями, реставраторами, які будуть забезпечені роботою на багато років уперед. Причому, це може бути можливістю не лише для ветеранів, але й для інших людей, які можуть працювати.

Ліза Євсєєва.

3. Робота зі спадщиною.

Зокрема і “школа спадщини” це те, що діє вже зараз, однак потребує підтримки, бо тримається переважно на громадських ініціативах, однак в перспективі має працювати на державному рівні.

► Йдеться, про проекти про архітектурну й загалом культурну спадщину, аудиторією яких є діти й підлітки. Найефективніше працювати з такими ціннісними проектами саме з наймолодшим поколінням. Надалі, через дітей ця інформація стає цінною для їхніх батьків.

3.2.3. ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДЩИНИ, МУЗЕЙНА СФЕРА.

Сергій Леонтьєв, Ангеліна Рожкова, Олександра Бірюкова, Юлія Гончарова, Тетяна Нечай, Світлана Ляховець, Денис Васильєв.

Основні напрямки музейної діяльності, про які піде мова.

1. Фондова робота.
2. Експозиційна та виставкова робота.
3. Пам’яткоохоронна діяльність.
4. Культурно-освітня та екскурсійна робота
4. Науково дослідна робота
5. Завдання, які потрібно втілювати на загальнонаціональному рівні (зміни до законодавства тощо)

► У кожному з напрямків визначили ключові завдання, а також заходи, яких треба вжити для виконання цих завдань. Окреслили очікувані результати, вказали, хто відповідальний за виконання та які можуть бути джерела надходження (ресурсів, фінансування – авт.) Усі ці завдання варто починати реалізувати вже під час війни. В окремих регіонах (тимчасово окупованих, або розташованих близько до фронту) – після війни

1. Фондова робота.

Головними тут є комеморативні практики. Необхідні заходи: поповнення колекцій музеїв. Очікувані результати: зібрані музейні предмети, проведена їхня атрибуція. Це робота, якою музейні заклади України можуть займатися вже під час війни, а в окремих регіонах – після війни.

2. Експозиційна та виставкова робота.

Тут головними завданнями є деколонізація і деколонізація, а також репрезентація академічного та сучасного українського мистецтва. Для першого завдання необхідне проведення стаціонарних, та створення пересувних виставок. Для другого – презентація актуальних, якісних креативних проектів, також проведення спільних проектів з українськими митцями в екзилі. Результатами цих заходів будуть: переосмислення справжньої історії України, звільнення від радянського менталітету й гуртування навколо української ідентичності. Також варто розраховувати як на залучення до співпраці нових митців, так і на розширення кола відвідувачів музеїв.

► Над усіма цими завданнями також можна працювати під час війни, а в окремих регіонах – після її завершення.

► Серед ресурсних джерел, на які варто розраховувати музеям України: підтримка від УКФ та інших грантодавців.

3. Пам’яткоохоронна діяльність.

Тут на першому місці комеморативні практики, що полягають у створенні меморіалів після проведення відповідних конкурсів. Це відповідальність Департаменту архітектури України. Очікувані результати роботи в цьому напрямку: створення лакованих пам’ятників, а також облаштування меморіальних парків, алей. Це сприятиме збереженню пам’яті про російсько-українську війну, дозволить залучити до співпраці широке коло професійних митців.

► Знову ж таки, тут також є актуальними завдання деколонізації та деколонізації. Для цього необхідним є обговорення завдань між громадою та фаховим середовищем, і як наслідок – демонтаж з подальшим переміщенням пам’яток комуністичного минулого, переосмислення простору для

подальшого створення сучасних пам’яток. Окремо – робота з топонімами, повернення оригінальних (дорадянських) назв, Ці завдання є спільними Департаменту архітектури та культури України, Міністерства культури та інформаційної політики, і звісно – для експертного середовища та мешканців громад.

► Ще одне завдання в цьому напрямку – це ревіталізація культурних пам’яток, а в тому числі візуалізація знищених об’єктів і подальша їхня реставрація після війни.

4. Культурно-освітня та екскурсійна робота.

У цьому кластері, важливі, знову ж таки, заходи з деколонізації та деколонізації. Проведення воркшопів, панельних дискусій, пересувних виставок. Створення подкастів та блогів про історію України, а також впровадження нових інструментів музейної педагогіки. Це завдання для музейних та освітніх закладів України, які вони можуть здійснювати спираючись на грантові програми.

► Важлива й робота в напрямку культури вшанування. Проведення заходів ушанування пам’яті загиблих та постраждалих на війні, публікація статей і тематичних матеріалів у співпраці зі ЗМІ, блогерами й блогерками.

► Цінною буде співпраця з іншими стейкхолдерами, проведення кроссекторальних та партисипативних заходів. Це дозволить охопити аудиторії різних вікових груп, професій тощо.

► Ще одне завдання – створення нових “туристичних магнітів” для пізнання локальної культури. Для цього необхідним є проведення лекцій, семінарів, форумів. Створення розробка карт з культурними пам’ятками України чи окремих регіонів. Організація заходів, які презентуватимуть локальних народних майстрів. Виведення досі малознаної нематеріальної

культурної спадщини на національний та міжнародний рівень.

5. Науково дослідна робота.

Перш за все мова про експедиції: збір свідчень про війну, фольклору, фільмування та документування матеріалів (зокрема й про воєнні злочини Росії).

Також серед першочергових завдань: проведення анкетувань для налаштування культурного діалогу з громадянами, отримання актуальної інформації про культурну сферу України та про те, яким є запит населення на культурний продукт.

Підвищення знань і навичок працівників у галузі. Першочергові завдання в цьому напрямку: Проведення тренінгів та навчання, курсі підвищення кваліфікації, окремо – забезпечення освіти з грантового менеджменту.

6. Насаткінець, про завдання, які необхідно втілювати на загальнонаціональному рівні із залученням як Міністерства культури та інформаційної політики України, експертного середовища, так і представників і представниць громад.

У цьому напрямку пріоритетним є оновлення законодавчої бази, проведення реформ, які б забезпечили стимулювання фінансової спроможності сфери культури.

Важливим є перегляд тарифних ставок заради збільшення мотивації працівників, збереження кадрового потенціалу в галузі. Цей потенціал є надзвичайно цінним для повоєнних культурних трансформацій.

Останнє завдання: створення системи мотивації підприємців, щоб вони підтримували культурний сектор. Для цього необхідно ухвалити закон про меценатство, та впровадити податкові пільги для креативних індустрій. Це стимулюватиме розвиток культурного сектору, зокрема підтримає митців, допоможе їм і надалі займатися творчістю.

Також, презентуючи свої напрацювання, учасники та учасниці сформулювали тези щодо того, якими повинні бути музеї майбутнього і що для цього необхідно:

Музеї майбутнього мають поєднувати класичні підходи до демонстрації експонатів і такі, що опираються на новітні технології. Це дозволить розширити аудиторію. зацікавити молодь і дітей.

Музеї повинні заробляти. Тому це мають бути простори, де цікаво проводити час і де фахівці працюють із різними віковими групами. Щоб для дітей і для дорослих були різні можливості. Також у музеях можуть працювати окремі крамнички, кафе тощо. Навіть, якщо музеї не будуть повністю самоокупними, вони мають принаймні покривати власні потреби для розвитку.

Необхідний акцент на розвитку виставкової та культурно-просвітницької роботи. Музеї повинні бути також кластерами для освіти.

3.2.4. ВІЛЬНЯ, ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА

Марія Бороздіна, Катерина Мовчан, Олена Підгорна, Віктор Книш, Наталія Петрович, Андрій Лотага.

Учасниці та учасники вільної експериментальної групи напрацювали алгоритм до створення стратегії розвитку культурного сектору в малих громадах. Визначили, які елементи в цій стратегії необхідні.

АЛГОРИТМ НАПРАЦЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ:

1. Визначення базових потреб людей.

Перш за все необхідно провести дослідження. Зрозуміти, які потреби в мешканців громади, на що є запит. Яких культурних інституцій чи закладів потребують люди, яких послуг. Що є найбільш пріоритетним для них.

Важливо визначити канали комунікації для спілкування з громадою. І чітко зрозуміти хто цим буде займатися, з ким будемо говорити, що хочемо сказати людям і будемо говорити в кожній окремій цільовій групі.

2. Аналіз підґрунтя, SWOT-аналіз.

Для стратегічно планування дуже цінно визначити сильні та слабкі сторони громади в контексті культурно-мистецької сфери. Підкреслити можливості й прорахувати ймовірні загрози. Врахувати можливі точки росту.

Наприклад, сильні сторони – це можуть бути інституції, люди. Слабкі – погане фінансування культури. Можливості: можна писати грантові заявки. А найбільші загрози – це обмеження фінансування та відтік людей із малих населених пунктів. Молодь виїжджає, бо в малих містах важче знайти роботу, менше можливостей для реалізації.

3. Створення образу бажаного майбутнього

Слід визначити, що ми хочемо бачити, які культурні інституції та заклади будуть у пріоритеті, які послуги вони надаватимуть. Відносно цього планувати чіткі кроки до цілей.

ПУНКТИ, ЯК НЕОБХІДНО ВКЛЮЧИТИ В РОЗРОБКУ СТРАТЕГІЇ

1. Створення пережі культурних закладів, інституцій

Державні культурні інституції та заклади здебільшого є спадщиною радянської системи. Їх необхідно модернізувати.

2. Створення нових креативних просторів.

Серед пріоритетних завдань – забезпечення теплих, комфортних, сучасних приміщень, де є вся необхідна техніка. Де люди могли б спілкуватися, читати книжки, переглядати фільми, вивчатися гри на музичних інструментах.

3. Створення окремих творчих просторів для дітей.

Щоб дати можливість творчо розвиватися дорослим, нам потрібно зайняти дітей. Тобто потрібні окремі творчі простори.

4. Створення молодіжних креативних просторів

Йдеться про молодіжні центри, які стали б місцями для творчості, нетворкінгу та обміну думками. Куди молоді люди могли б запрошувати фахівців та обговорювати питання. які їх у той момент турбують. Де молодь збиралася б, щоб розв'язувати проблеми громади: екологічні, культурні тощо.

5. Сприяння розвитку креативних індустрій.

Нині ми багато говоримо про те, що культурні менеджери повинні мислити як підприємці, а мистецтво має заробляти. Тож постає питання розвитку та підтримки креативних індустрій. Йдеться і про додаткові можливості для освіти митців. І про створення та підтримку майданчиків, середовищ, де вони могли б заробляти.

Це можуть бути магазини, чи свого роду “алея для творчості”, де митці могли б творити, обмінюватися думками й продавати свої вироби.

6. Розвиток та розширення мережі мистецьких шкіл

Такі школи – основа мистецької освіти жителів громади. Як дітей, так і дорослих. Важливо, щоб мистецькі школи були забезпечені всі необхідним обладнанням, інструментами. І щоб вони були в затишних, теплих приміщеннях.

7. Створення можливостей для навчання проектного менеджменту

У зв'язку з тим, що галузь культури в Україні погано фінансується державою, важливо навчати фахівців з проектного менеджменту. Щоб люди писали грантові проекти й знаходили додаткові можливості для фінансування культурно-мистецьких заходів, інфраструктури.

8. Акцент на конкурентоспроможності культурного продукту.

Недостатньо говорити лише про створення мистецьких продуктів, чи це театральні вистави, чи концерти. Важливо прагнути, щоб були такої якості, аби за них хотілося платити.

9. Започаткування у громадах фондів для фінансування розвитку культурного сектору, проведення заходів

Можливість подавати свої ініціативи на підтримку такими фондами повинна бути у всіх мешканців громади, а не лише у представників закладів культури, мистецьких центрів тощо.

3.2.5. МУЗИКА

**Віктор Книш, Катерина Лозенко,
Роман Дзундза, Ксенія Янус**

Група в галузі музики запропонувала два підходи. Змоделювала невелике місто й сформулювали стратегію розвитку міста в контексті культурних трансформацій. Окремо презентували й бачення змін, які необхідні в музичній сфері.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МІСТА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Дуже важливо сформувати образ бажаного майбутнього і замість містян цього ніхто не зробить.

➤ Отже, у фокусі місто де є 10-50 тисяч населення. Як і будь-яке місто, будь-яка громада – воно має свою мрію. Нехай це візія стійкості, сталості, благополуччя.

“Як цього досягти? Одна з формул – аверсно-реверсна взаємодія містян і самого міста. Мова про те, що місто на базі власної ДНК формує культурне та соціальне заповнення, і таким чином навчає містян, впливає на них. Формується свого роду дидактополіс. Містяни, які приймають такі правила, навчаються, і через власну творчість вони повертають місту фантастичний досвід. Це дозволяє розвиватися”.

Віктор Книш

➤ Місто є місцем самореалізації для його мешканців. У цьому контексті є три важливі прошарки:

1. Простір для реалізації професійних питців. Для тих, хто працює у сфері культури.
2. Простір для самореалізації аматорів.
3. Креативна лабораторія культурного зростання та вибору. Мова про дітей і молодь, які ще визначаються зі своїм шляхом. Креативні лабораторії дозволяють молодим людям обирати за якою траєкторією рухатися.

➤ Який же механізм взаємодії між містом і містянами приблизно такий, що ініціативна група пропонує ідеї. І в неї є руки та голова, щоб цю ідею втілювати. Влада, своєю чергою, створює сприятливе тло для реалізації ідеї. Медіа формалізують цю ідею, інформують, що таке взагалі є. Соціальний бізнес може це підтримувати.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ У СФЕРІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ВІЗІЯ

Музика – це важливий інструмент суспільного розвитку в державній політиці. Вона здатна об'єднувати й націю, і окремі громади, вона висловлює найтонші емоції, лікує, пропагує солідарність, гармонію, співчуття.

➤ У нас є хороша основа: є система освіти, кадри, є інфраструктура, але щоб усе це правильно працювало в нових умовах, потрібно формувати сприятливу екосистему.

Теми, важливі у цьому контексті.

1. Відповідальна програтна політика. Це про те, що часто доводиться робити переважно розважальні програти, щоб

захопити аудиторію. Водночас бракує просвітницьких, глибших проєктів. Важлива місія – вибудовувати відповідальну зпівістовну програту.

2. Інклюзивність. Зокрема, й відкритість державних музичних шкіл для людей будь-якого віку. Музичні школи пають бути не просто школами, а мультифункціональними просторами, які будуть об'єднувати. Просторами, де можна буде з цікавістю проводити час, самореалізуватися.

3. Арттерапія. Інституалізація арттерапії в Україні.

4. Цифровізація. Це важливо, бо йдеться доступ до нашої культурної спадщини. Наприклад, зараз є багато записів, які неоцифровані та з часом нищатья й ти їх просто втрачаємо.

5. Освіта. Хори (оркестри) в кожній школі, університеті, клубі, вони б теж могли сприяти об'єднанню, інспірації.

6. Інтеграція на різних рівнях. Необхідний діалог між регіонами України: культурні обміни, резиденції, кетпи. Не менш важливі також освітні й культурні обміни з країнами Європи, бо для нас це водночас і культурна дипломатія, й інтеграція в європейський культурний простір.

Виокремимо 4 основні напрямки, в яких потрібно працювати.

• Законодавство.

Дуже важливі питання авторського права, стимулювання інвестицій у культуру, врегулювання закупівель та впровадження нових фінансових моделей (наприклад, чому б не дозволити державним музичним школам за повну вартість навчати дорослих людей; зараз у них можна навчатися тільки до 18 років).

• Громадський сектор.

Тут важливе розширення участі громадськості у формуванні та реалізації

культурних стратегій на різних рівнях. Також треба забезпечити належний моніторинг: прозору звітність та публічні обговорення результатів роботи.

• **Кадри.**

Необхідна зміна кадрової структури інституцій. Підвищення кваліфікації кадрів, проведено міжнародних обмінів, та розподіл кадрів (організація гастролей в інші області чи районні центри).

• **Покращення видимості.**

Нам потрібно працювати над тим, щоб презентувати нашу культуру. Для цього необхідне залучення додаткових фахівців, напрацювання комунікаційних стратегій, створення цифрових платформ музичної тематики.

3.2.6. БІБЛІОТЕКИ

Людмила Лагута, Тетяна Герасюта, Катерина Вірютіна

ВІЗІЯ

Бібліотека – це безпечне, комфортне творче середовище що сприяє діалогу, навчанню, саморозвитку людей майбутнього.

► Далі про чотири стратегічні напрямки нашої діяльності, про завдання, цілі та потреби в рамках кожного напрямку. Про, що бібліотеки можуть і мають робити в рамках повоєнної відбудови.

1. Читання як життєва практика.

- Державна субвенція на щорічне поповнення та оновлення бібліотечних фондів;
- Проект #КнижковіГранти; Національна,

регіональні, місцеві програми підтримки та популяризації читання, зокрема української літератури;

- Участь у літературних фестивалях, книжкових ярмарках та інших заходах промоції літератури та читання;
- Ініціювання ефективних партнерств на місцевому та національному рівні для популяризації читання;
- Створення цифрового контенту з популяризації літератури (залучення до цього процесу дітей, молоді).

2. Національне самопізнання. Політика національної пам'яті.

- Державний реєстр національного культурного надбання у частині “Книжкові пам'ятки України”;
- Програма створення Національної електронної бібліотеки; Зараз вона дуже жваво обговорюється, як можливість залучити до читання якомога більше людей, на паперових, електронних носіях.
- Створення цифрових активів з популяризації культурно-історичного спадку регіонів: краєзнавчі проекти «Усні історії», «Голоси живої історії»;
- Проекти з меморіалізації російсько-українській війні (проекти з документування подій “Архівування документів про війну”, проекти «Голоси війни», «Херсонщина нескорена», «Бібліотеки в реаліях війни», музейні експозиції, екскурсії місцями пам'яті тощо).

3. Декопунізація та деколонізація

- Зміна назв бібліотек (у т.ч. на деокупованих територіях, де назви ще проросійські, радянські);
- Актуалізація документно-інформаційних ресурсів бібліотек; (тобто ми прибираємо все те, що заважає просуванню української культури)
- Державна програма оновлення бібліотечних фондів на деокупованих територіях.

4. Здоров'я. Психічне благополуччя

Зараз багато бібліотек позиціюють себе як здорові бібліотеки. І в контексті повоєнного розвитку це буде дуже доречно. Ми дуже піклуємось про це. Вже є багато проектів щодо здоров'я, а буде ще більше. Ось які це проекти:

- Проекти, пов'язані із допомогою мобілізованим військовим та їх родинам, людям з інвалідністю, отриманою внаслідок війни, дітям-сиротам, вдовам, батькам, що втратили дітей;
- Тренінги з тактичної медицини;
- Проект «Здорові бібліотеки», клуби здоров'я, простори для фізичних активностей (йога, фітнес тощо). Ми хочемо, щоб подібні проекти, можливості були в кожній бібліотеці.
- Культурні практики з відновлення ментального здоров'я (арттерапія, бібліотерапія тощо).

► Далі поговоримо про інструменти, необхідні для змін. Розділимо їх на 4 групи:

1. Зміни до чинної нормативно-правової бази.

Підходи до планування, звітності, формування напрямків роботи бібліотек – пострадянські. Тому, перш за все, нам дуже потрібний оновлений закон України «Про бібліотеки та бібліотечні послуги». Необхідне реформування системи забезпечення населення бібліотечними послугами. Необхідне зняття заборони на одночасне фінансування проекту з центральних і місцевого бюджетів, що дасть можливість поєднання державних коштів з іншими джерелами фінансування;

► Дуже важливе також прийняття ключових показників ефективності діяльності бібліотек на основі європейських стандартів. Важливе оновлення системи оплати праці тощо. Загалом, для розвитку й налагодження ефективнішої роботи бібліотек

в Україні, необхідно багато змін на законодавчому рівні.

2. Відбудова, модернізація матеріально-технічної бази та інформативно-технологічної структури бібліотек.

Перш за все, потрібна реконструкція бібліотек, що забезпечує їх інклюзивність та безбар'єрність.

► Також серед першочергових пріоритетів – відбудова знищених та відновлення бібліотек, пошкоджених внаслідок російської агресії.

► Потрібне впровадження “Мобільних бібліотек”, орієнтуючись на міжнародний досвід. Потрібна 100% комп'ютеризація бібліотек та під'єднання їх до Інтернету; створення бібліотечного інтегрованого інформаційного середовища з підтримкою міжнародних та національних стандартів.

3. Кадрова політика

Необхідна програма розвитку культурних компетенцій, стимулювання професійного розвитку наявних кадрів через програми навчання, проекти обміну досвідом, стажування.

► Окрема варто згадати й про доцільність програма малих грантів для професійних поїздок по Україні та за кордон;

“Професія бібліотекаря на ринку Європи чи світу без знання пов неможлива. Тому вивчайте пов. Вдосконалюйте власну! Вивчайте інші пов! І тоді нап відкриється більше, ти побачите більше, запозичите більше”.

Тетяна Герасюта

4. Кроссекторальна співпраця. Культурна дипломатія.

“Зараз ти не дуже товаришуємо одні з одними. Музей конкурує з бібліотекою, бібліотека з музеєм, архів не товаришує... Я не хочу цього! Я хочу, щоби ти працювали в одному напрямку на відновлення нашої культури. Кожен і кожна у свій спосіб. Але всі разом. Ми не конкуренти. Товаришуймо! Подорожуймо! Допмагаймо одні одним і надихаймо одні одних!”

Тетяна Герасюта

й учасниці “Cultural Transformation Lab Ukraine”, а й інші стейкхолдери культурно-мистецької сфери в країні.

✔ Втілений на практиці та задокументований український досвід повоєнних культурних трансформацій невдовзі може бути адаптований та застосований в інших країнах.

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОТИ

Під час роботи Лабораторії сформувалася спільнота активних людей, фахівців і фахівчинь з різних галузей. Вони готові далі працювати разом. І них уже є ідеї спільних проєктів, колаборацій.

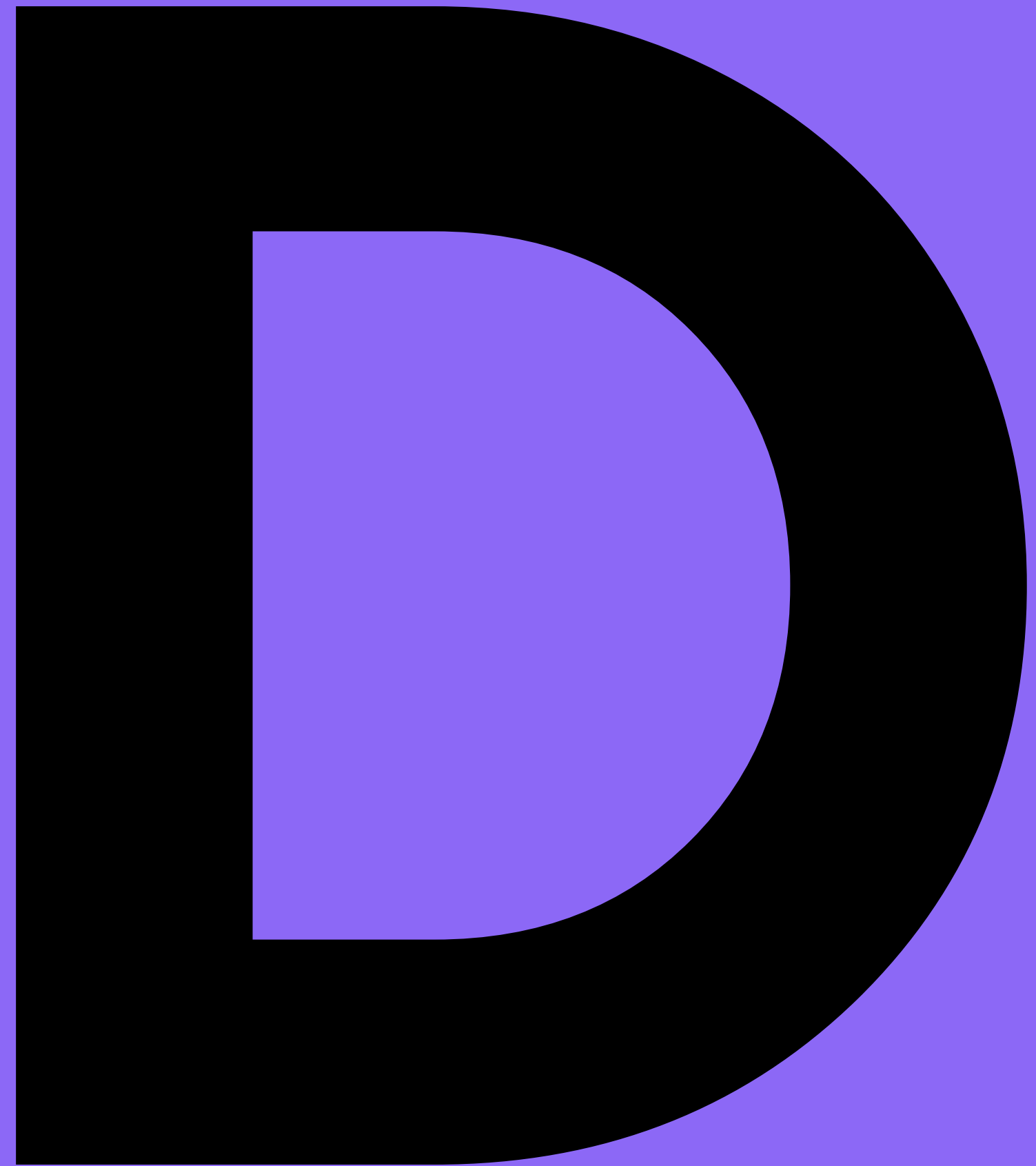
РОЗДІЛ 4. ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

БАНК ІДЕЙ “ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ” – ВІДПРАВНА ТОЧКА ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОЇ РОБОТИ

У листопаді 2023 року закладено фундамент для подальшого, глибшого пропрацювання “дорожньої карти” розвитку культурно-мистецької сфери в Україні, та її впливу на повоєнну відбудову.

МОЖЛИВІСТЬ ДІЛИТИСЯ НАПРЯЦЮВАННЯМИ ВДОМА ТА ЗАКОРДОНОМ

Завершена 2024 року “дорожня карта” буде імплементована в Україні. На неї зможуть опиратися не лише учасники

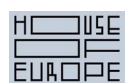
DEU

**CULTURAL
TRANSFORMATION
LAB: ROADMAP
FÜR DIE
KULTURELLE
ENTWICKLUNG
UND DEN
WIEDERAUFBAU
IN DER
NACHKRIEGSZEIT
IN DER UKRAINE**

INHALT

Herausgegeben vom Goethe-Institut Ukraine
Projekt des Cultural Transformation Lab Ukraine
Konzept und Moderation: Yaroslav Minkin, Dr. Patrick S. Föhl, und Yuliya Lyubych
Projektleitung: Franziska Höfler und Kateryna Lypovka
Dokumentation: Bogdan Oslavskyj
Übersetzungen: Oleksiy Obolenskyy
Grafikdesign: Halya Verheles

© GOETHE-INSTITUT UKRAINE 2023/2024

Funded by
the European Union

90	UNTERSTÜTZUNG DER RESILIENZ UKRAINISCHER KULTUR
92	CULTURAL TRANSFORMATION LAB
94	KULTURELLE ENTWICKLUNG UND WIEDERAUFBAU IN DER UKRAINE NACH DEM KRIEG
102	ROADMAP. ÜBERBLICK
106	LISTE ALLER VORTRAGENDER

#IBELONG

УКРАЇНА
ПРОМАЄМЬ
СВОЮ
БУДУЩУЮ

UNTERSTÜT- ZUNG DER RESILIENZ UKRAINISCHER KULTUR

FRANZISKA HÖFLER
KATERYNA LYPOVKA

Seit Beginn der landesweiten russischen Invasion in der Ukraine bemühte sich das Goethe-Institut Ukraine auch im Rahmen des EU geförderten Großprojekts «House of Europe», umfangreiche Unterstützung zu leisten, da es die wesentlichen Bedürfnisse erkannte, die zur Erhaltung der Widerstandsfähigkeit ukrainischer Kultur erforderlich waren. Der Krieg stellt den Kultursektor des Landes vor viele Schwierigkeiten, unter anderem Verlust materieller und immaterieller Kulturgüter, Einschränkung kultureller Großveranstaltungen und Mangel an Finanzmitteln und Ressourcen, sowie vieles mehr. Doch trotz oder gerade wegen solch einer Notlage befindet sich die Kulturlandschaft der Ukraine in einem tiefgreifenden Wandel. Das Goethe-Institut Ukraine unterstützt ukrainische Kulturschaffende bei der Entwicklung von strategischem Zukunftsdenken.

➤ In den letzten drei Jahren baute das Goethe-Institut Ukraine das Cultural Transformation Lab aus – ein vom House of Europe finanziertes dezentralisiertes, mehrstufiges Programm zum Kapazitätsaufbau, um die Kulturakteure und -manager*innen der Ukraine dabei zu unterstützen, ihre Widerstandsfähigkeit in Kriegszeiten zu verbessern, sie während und nach dem Krieg zu stärken und die auf europäischen Werten basierende Inklusivität in der ukrainischen Gesellschaft zu fördern. Erfahrene Ausbilder*innen des Cultural Transformation Lab bieten durch praxisorientierte Initiativen eine Plattform für den lokalen, nationalen und internationalen Austausch, die es den Kulturakteuren ermöglicht, aktuelle Herausforderungen gemeinsam anzugehen.

➤ Im Rahmen des Cultural Transformation Lab wurde die «kulturelle Entwicklung in der Nachkriegszeit in der Ukraine» zu einer substanziellen praxisorientierten Veranstaltung, bei der internationale Expert*innen und ukrainische Kulturschaffende aus verschiedenen Kulturbereichen zusammenkamen, um zu

diskutieren, zusammenzuarbeiten, und innovative Strategien für einen widerstandsfähigeren und integrativen Kultursektor der Ukraine zu entwickeln. Die Erkenntnisse und Strategien, die während dieses Labs entwickelt wurden, werden von dauerhafter Relevanz sein, da der nach Kriegsende stattfindende Wiederaufbauprozess von allen ukrainischen Kulturmanager*innen langfristige Zusammenarbeit und strategische Weitsicht erfordert.

➤ Das Team des Goethe-Instituts Ukraine und des House of Europe hofft, dass diese Roadmap ein hilfreiches Instrument ist, welches die geteilte Vision und das gemeinsame Engagement für den Erhalt und die Wiederbelebung der ukrainischen Kultur widerspiegelt, die wichtige Rolle der Kultur in Krisenzeiten unterstreicht und die Entschlossenheit der ukrainischen Kulturgemeinschaft zur Förderung von Kommunikation, Vernetzung und proaktivem Handeln ausdrückt.

CULTURAL TRANSFORMA- TION LAB

ZIELE

Stärkung der Widerstandsfähigkeit der ukrainischen Kultur in Kriegszeiten

➤ Ausstattung von Kulturmanager*innen mit den erforderlichen Fähigkeiten und Kenntnissen zur Bewältigung kriegsbedingter Herausforderungen, einschließlich des Erhalts des materiellen und immateriellen Kulturerbes, der Anpassung von Kulturveranstaltungen an die Kriegsrealitäten und der Unterstützung vulnerabler Gruppen.

Förderung des Wiederaufbaus in der Nachkriegszeit

➤ Ermöglichung von Diskussionen über den Wiederaufbau nach dem Krieg und die Entwicklung der kulturellen Infrastruktur, um Kulturmanager*innen in die Lage zu versetzen, sich an modernen kulturellen Planungspraktiken und gemeinschaftsbildenden Maßnahmen zu beteiligen.

Erleichterung von Wissensaustausch und Vernetzung

➤ Schaffung von Angeboten für Kulturschaffende zum Austausch von Erfahrungen, bewährten Verfahren und Erkenntnissen mit Gleichgesinnten auf lokaler und internationaler Ebene.

Förderung von Inklusivität und Zusammenhalt

➤ Unterstützung des Aufbaus einer integrativen und auf Zusammenhalt ausgerichteten ukrainischen Gesellschaft durch die Förderung europäischer Werte durch kulturelle Initiativen und Aktivitäten.

DIE WICHTIGSTEN GRUNDSÄTZE

Flexibilität.

➤ Anpassungsfähigkeit und Reaktionsschnelligkeit zur raschen Bewältigung neu auftretender Herausforderungen, damit Geplantes, wenn erforderlich, rechtzeitig angepasst werden kann.

Nachhaltigkeit.

➤ Förderung der langfristigen Wirkung und des Fortschritts durch Einbeziehung von Strategien zur Unterstützung des fortlaufenden Lernens und der Entwicklung über die Dauer des Programms hinaus, um die Teilnehmenden zu befähigen, ihre neu erworbenen Kenntnisse und Fähigkeiten in ihrer beruflichen Praxis weiter anzuwenden.

Erfahrenes Trainer*innen-Team.

➤ Entwicklung von Veranstaltungen mit einem Team von Auszubildenden, die über umfangreiche Erfahrungen und diverse Fachkenntnisse verfügen, um die Bereitstellung hochwertiger und umfassender Lernerfahrungen zu gewährleisten.

Partizipativer Ansatz.

➤ Förderung der aktiven Beteiligung und der Zusammenarbeit zwischen den Teilnehmenden durch die Gestaltung der Aktivitäten, um integrative Diskussionen und die Erarbeitung konkreter Ergebnisse für die eigene Praxis zu fördern.

Dezentraler und internationaler Austausch.

➤ Erleichterung dezentraler und internationaler Austauschmöglichkeiten, die es den Teilnehmenden ermöglichen, Erfahrungen, Erkenntnisse und bewährte Verfahren mit Kolleg*innen und Expert*innen aus verschiedenen Regionen der Ukraine und im Ausland zu teilen.

Trainerteam

➤ Zu unserem Trainerteam, das von den deutschen und ukrainischen Expert*innen ausgebildet wurde, zählen Aktivist*innen, Kulturmediator*innen, Expert*innen auf dem Gebiet Kulturprojekte und kulturelle Bildung.

KULTURELLE ENTWICKLUNG UND WIEDERAUFBAU IN DER UKRAINE NACH DEM KRIEG

PATRICK S. FÖHL
YAROSLAV MINKIN

SCHAFFUNG EINER PERSPEKTIVE FÜR EINE POSITIVE NACHKRIEGSZEIT

Kultur ist einer der Bausteine einer jeden Nation. Kulturelle Ausdrucksformen und der Zugang zur Kultur sind unverzichtbare Elemente, um zu leben sowie heute und in Zukunft traumatische Ereignisse zu bewältigen, individuelle und kollektive Widerstandsfähigkeit aufzubauen und eine Perspektive für eine positive Nachkriegszeit zu schaffen.

➤ Der russische Angriffskrieg gegen die Ukraine hat verheerende Auswirkungen auf das ukrainische Kulturerbe, auf Kulturorganisationen und viele Künstler*innen, die nicht oder nur unter erschwerten Bedingungen arbeiten und ihr nationales und internationales Publikum nicht erreichen können. Hinzu kommt, dass viele ukrainische Menschen und Kinder, die von dem Krieg geflohen sind oder noch fliehen, sich derzeit an anderen Orten in der Ukraine oder in EU-Ländern aufhalten und aufgrund von Zerstörung nicht an ihren vorigen Wohnort zurückkehren können.

➤ In der gegenwärtigen Situation ist es daher für viele Kulturschaffende verständlicherweise schwierig, sich eine Nachkriegs-Nachkriegsentwicklung vorzustellen, da sie ihre Bemühungen oft auf die Bereitstellung humanitärer Hilfe konzentrieren. Sie erkennen die Bedeutung der Unterstützung von Binnenvertriebenen (die zwar ihre Heimat verlassen mussten, aber in der Ukraine geblieben sind), der Vorbereitung auf den künftigen Wiederaufbau der kulturellen Infrastruktur und die Wiederherstellung der Verbindung zu ihrem Publikum.

➤ Die kulturelle Entwicklung und der Wiederaufbau nach Kriegsende umfassen eine kritische Phase, die über den rein physischen Wiederaufbau hinausgeht. Diese Zeit ist entscheidend für die Erholung des gesellschaftlichen Lebens, die Förderung der nationalen Identität und die (Neu-)Positionierung der

Ukraine auf der globalen kulturellen Landkarte. Als Land mit einer reichen Geschichte spielen die kulturellen Initiativen der Nachkriegs-Ukraine eine gravierende Rolle bei der Bewahrung des kulturellen Erbes, der Förderung der Künste und der Stärkung der Einheit des Volkes.

BEDEUTUNG DER KULTURELLEN ENTWICKLUNG UND DES WIEDERAUFBAUS NACH DEM KRIEG

Kulturelle Entwicklung und Wiederbelebung einer Nachkriegsnation ist aus mehreren Gründen von immenser Bedeutung. Erstens trägt sie zum Heilungsprozess einer durch den Krieg traumatisierten Gesellschaft bei. Kunst, Literatur, Musik und andere Kunstgattungen dienen als Ausdrucksform für kollektive Trauer und als Mittel zur Verarbeitung der emotionalen Folgen des Kriegs. Der Wiederaufbau von Kultureinrichtungen und die Unterstützung künstlerischer Aktivitäten können ein Gefühl von Normalität und Kontinuität vermitteln.

➤ Zweitens ist die Wiederbelebung bzw. Aufrechterhaltung der Kultur entscheidend für die Bewahrung der nationalen Identität. Das einzigartige kulturelle Erbe der Ukraine, einschließlich ihrer Sprache, Traditionen und historischen Narrativen ist das Rückgrat ihrer Identität. Die Bemühungen der Nachkriegszeit, dieses Erbe wiederzubeleben und zu fördern, tragen zur Stärkung des nationalen Stolzes und der Widerstandsfähigkeit des Landes bei. Kulturelle Projekte können die jüngeren Generationen über ihre Geschichte und ihre Wurzeln aufklären und somit eine tiefere Verbindung zu ihrem Heimatland fördern.

► Drittens kann die kulturelle Wiederbelebung den sozialen Zusammenhalt stärken. Durch die Förderung von Inklusivität und Dialog mittels kultureller Aktivitäten kann die Ukraine die Trennung zwischen den verschiedenen Bevölkerungsgruppen überbrücken und deren Einheit unterstützen. Dies ist besonders wichtig in einem Nachkriegskontext, in dem sich die gesellschaftlichen Risse vertieft haben. Kunst- und Kulturinitiativen können gemeinsame Erlebnisse schaffen, die die Menschen zusammenbringen und dazu beitragen, das soziale Gefüge wiederherzustellen.

► Viertens ist eine starke kulturelle Bewegung ein treibender Faktor für den internationalen Austausch und die Zusammenarbeit, die für die Entwicklung und den Wiederaufbau nach dem Krieg unerlässlich ist. Internationale Unterstützung und Zusammenarbeit sind entscheidend für den Erfolg der kulturellen Wiederbelebung bzw. Aufrechterhaltung der Ukraine. Globale Kulturorganisationen, ausländische Regierungen und internationale NGOs können finanzielle Unterstützung, Fachwissen und Ressourcen bereitstellen. Gemeinsame Projekte und Partnerschaften auf Augenhöhe können dazu beitragen, die kulturellen Initiativen der Ukraine zu stärken und ukrainischen Künstler*innen und Kulturschaffenden innerhalb und außerhalb der Ukraine eine Plattform zu bieten. Darüber hinaus tragen internationale Aufmerksamkeit und Unterstützung zum Schutz des ukrainischen Kulturerbes bei, das vom Verlust oder der Zerstörung bedroht ist.

► Und schließlich besteht die Gefahr – sollten die Themen Kunst und Kultur in diesem Kontext nicht frühzeitig aufgegriffen werden – dass diese Bereiche beim Wiederaufbau und der Entwicklung der Nachkriegsgesellschaft auf der Strecke bleiben, weil andere Aspekte dominieren werden. Der Schwerpunkt auf die Kultur beinhaltet also auch eine starke strategische Komponente, die nun sichtbar gemacht werden muss.

SCHWERPUNKTE DER KULTURELLEN ENTWICKLUNG UND DES WIEDERAUFBAUS DER NACHKRIEGSZEIT

1. Wiederaufbau und Schaffung moderner Kultureinrichtungen¹

► Einer der Hauptschwerpunkte des kulturellen Wiederaufbaus in der Nachkriegszeit ist die Wiederherstellung und der Wiederaufbau von Kultureinrichtungen wie Museen, Theatern, Bibliotheken und Kulturzentren. Diese Einrichtungen dienen als Knotenpunkte für kulturelle Aktivitäten und Bildung, und ihre Wiedereröffnung ist ein Symbol für die Rückkehr zu Normalität und Stabilität. In der Ukraine führt der Krieg zur Zerstörung oder Beschädigung vieler solcher Einrichtungen. Deren vorrangiger Wiederaufbau kann das kulturelle Leben wiederbeleben und Räume für Gemeindeversammlungen und künstlerischen Ausdruck schaffen. Es wird sehr wichtig sein klarzustellen, ob Kultureinrichtungen lediglich nur wiederaufgebaut oder zumindest teilweise an die Bedürfnisse der modernen ukrainischen Gesellschaft angepasst werden sollten. Zum Beispiel die gezielte Entwicklung von «dritten Orten», ein Konzept, bei dem es darum geht, moderne kulturelle Orte zu schaffen, an denen sich die Menschen gerne aufhalten, zusätzlich zu ihrem Zuhause, Arbeitsplatz, Schule o. ä., und mit anderen Menschen in Kontakt treten können.

2. Förderung und Bewahrung des kulturellen Erbes² sowie Förderung der Entwicklung zeitgenössischer Kunst

► Die Förderung und Bewahrung des kulturellen Erbes ist ein weiterer entscheidender Aspekt beim Wiederaufbau in der Nachkriegszeit. Dazu gehört nicht nur das materielle Erbe, wie historische Gebäude und Denkmäler, sondern auch das immaterielle Erbe wie Folklore, Musik, Tanz und traditionelles Handwerk. In der Ukraine können Initiativen zur Dokumentation und Wiederbelebung

¹ Siehe z.B. die Infrastrukturgrants von House of Europe: <https://houseofeurope.org.ua/en/grant/infrastructure-grants>

traditioneller Künste dazu beitragen, das kulturelle Erbe des Landes zu bewahren. Ebenso wichtig ist die Unterstützung zeitgenössischer Kunst und Künstler*innen, da dadurch neue Formen des kulturellen Ausdrucks und der Innovation gefördert werden.

3. Gewährleistung von Bildung und kulturellem Austausch

► Bildung spielt eine Schlüsselrolle bei der kulturellen Entwicklung und Wiederaufbau. Die Integration der kulturellen Bildung in die Lehrpläne der Schulen kann dazu beitragen, der Jugend das Wissen sowie ein Gefühl des Stolzes über das kulturelle Erbe und die kulturelle Entwicklung zu vermitteln. Darüber hinaus kann die Förderung kultureller Austauschprogramme sowohl im Inland als auch auf internationaler Ebene die Kulturlandschaft bereichern. Die Ukraine kann von der Zusammenarbeit mit anderen Ländern profitieren, die einen gegenseitigen Austausch von Ideen und kulturellen Praktiken ermöglichen. Auch die Förderung kultureller Fähigkeiten spielt hierbei eine wichtige Rolle.

4. Sicherstellung des Engagements und der Beteiligung der Gemeinschaft

► Einbeziehung und Aufbau von Gemeinschaften tragen vehement zum Erfolg von Initiativen zur kulturellen Entwicklung und Wiederbelebung bei. Durch die Ermutigung lokaler Gemeinschaften zur Teilnahme an Kulturprojekten wird sichergestellt, dass diese Initiativen auf den Bedürfnissen und Wünschen der Menschen beruhen. Ein Beispiel dafür ist der 2015 vom Goethe-Institut Ukraine durchgeführte Roadmap-Prozess für die kulturelle Entwicklung in der Ukraine, wodurch die Dezentralisierung gefördert und die Kulturentwicklung auf lokaler Ebene gestärkt wurden. Dieser Prozess könnte nun wiederholt werden. Graswurzelbewegungen und lokale Kulturorganisationen können ein starker Antrieb für die kulturelle Wiederbelebung

² Siehe z.B. den Workshop zum Umgang mit dem Kulturerbe im Krieg im Rahmen des Cultural Transformation Lab: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25692545

sein. Die Einbindung der Gemeinschaften in die Entscheidungsprozesse über kulturelle Projekte fördert das Gefühl der Eigenverantwortung und der Kompetenz. Da die Ukraine ein Land mit verschiedenen nationalen Minderheiten ist, ist dies eine besondere Bereicherung für die Beteiligung und das Engagement der Gemeinschaften.

5. Einsatz digitaler Technologien

► Im digitalen Zeitalter sind die Technologien für die Bewahrung und Förderung von Kultur unverzichtbar. Digitale Archive, virtuelle Museen und Online-Plattformen können kulturelle Inhalte einem breiteren Publikum zugänglich machen. In der Nachkriegs-Ukraine müssen die Technologien – wie bereits der Fall – ein Instrument zur Dokumentation des kulturellen Erbes, zur Erleichterung des virtuellen Kulturaustausches und zur weltweiten Förderung der ukrainischen Kultur sein. Digitale Initiativen können auch die Diaspora-Gemeinden dabei unterstützen, mit ihren kulturellen Wurzeln verbunden zu bleiben.

6. Gewährleistung einer kulturbasierten Stadt- und Regionalentwicklung³

► Der Fokus auf die kulturelle Entwicklung und den Wiederaufbau nach dem Krieg kann dazu beitragen, Kunst und Kultur aktiv in den Kontext der städtischen und regionalen Planung in ukrainischen Städten, Regionen und Oblasten einzubinden, um das entsprechende Potenzial zu nutzen und Kultur auch außerhalb der Großstädte einem breiten Publikum zugänglich zu machen.

SCHLUSSFOLGERUNG

Die kulturelle Entwicklung und Wiederbelebung der Ukraine nach dem Krieg sind von entscheidender Bedeutung für die allgemeine Erholung der Bevölkerung und den Wiederaufbau des Landes. Kulturelle Initiativen

³ Siehe z.B. das EU-Projekt EU4Culture des Goethe-Instituts: <https://www.goethe.de/ins/ua/de/kul/e4c.html>

bieten die Möglichkeit, Traumata zu verarbeiten, die kulturelle Identität zu bewahren und zu fördern, den sozialen Zusammenhalt zu stärken und die Resilienz zu kräftigen. Durch Wiederaufbau und Neuausrichtung von Kultureinrichtungen, Förderung des kulturellen Erbes und der Kunst, Hervorhebung von Bildung und kulturellem Austausch, Einbindung der Gemeinschaften und Nutzung digitaler Technologien kann die Ukraine eine solide Grundlage für eine lebendige und widerstandsfähige Kulturlandschaft schaffen, die mit allen wichtigen Bereichen der gesellschaftlichen Entwicklung (Mobilität, Bildung, Nachhaltigkeit, Digitalisierung, Vielfalt usw.) verbunden sein wird. Internationale Unterstützung und Zusammenarbeit bestärken diese Bemühungen und sorgen dafür, dass die reichhaltige Kunst und Kultur der Ukraine weiterhin gedeiht und künftige Generationen inspiriert.

PRAKTISCHER ANSATZ FÜR DIE KULTURELLE ENTWICKLUNG DER NACHKRIEGSZEIT

Darauf basierend, wurde im November 2023 im Rahmen des Cultural Transformation Lab ein Digital Lab durchgeführt, um erste strategische Ansätze aus praktischer Sicht zu diskutieren und zu erproben.

PROJEKTZIEL UND ZIELGRUPPEN

Ziel war es, Akteure und Vertreter*innen des ukrainischen Kultursektors und übergreifende Bereiche mit Schwerpunkt auf kleinen bis mittelgroßen Gemeinden auf kulturelle Entwicklungs- und Wiederaufbauprozesse der Nachkriegszeit mithilfe von Kunst und Kultur vorzubereiten. Der Fokus lag dabei auf der Befähigung zur effektiven Bewältigung aktueller Transformationsprozesse. Dabei

wurden auch die Erfahrungen aus den bisherigen Projekten des Goethe-Instituts Ukraine und seiner Partner eingebracht, insbesondere der Ansatz, unabhängige und selbstbewusste «Meister der Zwischenräume» («masters of interspaces») auszubilden (für weitere Details über das Konzept siehe die Broschüre [«Cultural Leadership Academy: Champion of Change in the Cultural Sphere of Ukrainian Communities»](#)). Das Programm richtete sich an Mitarbeitende von Kommunalverwaltungen, an Führungskräfte von Kultureinrichtungen und Territorialgemeinden aus verschiedenen Regionen der Ukraine, an (freiberufliche und angestellte) Kulturschaffende sowie an Vertreter*innen von öffentlichen und nicht staatlichen Organisationen.

➤ Neben dem Austausch und der Arbeit mit den Teilnehmenden wurden auch zwecks Austausch, Motivation und Information verschiedene Fachleute der Kulturarbeit aus den folgenden Ländern eingeladen:

Deutschland
Bosnien-Herzegowina
Myanmar
Sudan
Georgien
Armenien
Jemen
Irak

➤ Sie alle sprachen über ihre Erfahrungen der kulturellen Entwicklung während des Krieges und in der Nachkriegszeit. Auch wenn jede Situation und Erfahrung anders und einzigartig ist, gab es zahlreiche Momente des gegenseitigen Lernens und der Inspiration.

DIE HAUPTZIELE DES DIGITALEN LABORS WAREN:

RESILIENZ UND EMPOWERMENT

Stärkung der Kriegsresilienz ukrainischer Kulturschaffender (Künstler*innen, Kulturinnovator*innen, Projektmanager*innen, Kulturverwalter*innen und politische Entscheidungsträger*innen), in erster Linie von der lokalen Ebene, und Präsentation ihrer Arbeit in der Ukraine sowie in EU-Ländern. Auch bereichsübergreifende Akteure (z. B. Architekten und Stadtplaner) wurden einbezogen.

AUFBAU VON KAPAZITÄTEN

Befähigung zum Aufbau einer integrativen und kohäsiven ukrainischen Gesellschaft, die auf den europäischen Werten der Freiheit, der Demokratie, der Gleichheit, der Rechtsstaatlichkeit sowie der Achtung der Menschenrechte und der Menschenwürde beruht, wobei der neue Status der Ukraine als EU-Beitrittskandidat zu berücksichtigen ist.

KULTURELLE PLANUNG

Unterstützung von Kulturschaffenden bei der Erstellung von Plänen für die kulturelle Entwicklung in der Nachkriegszeit mithilfe von Kunst und Kultur, u.a. mit der Berücksichtigung der Erfahrungen anderer Länder beim Nachkriegswiederaufbau.

➤ Einbeziehung von Themen aus Querschnittsbereichen wie Inklusion, Vielfalt, Transkulturalität, Gleichstellung der Geschlechter sowie Umwelt und Bekämpfung des Klimawandels in die Gestaltung und Umsetzung der Entwicklungspläne für die Nachkriegszeit.

➤ Das Labor berücksichtigte die laufenden Bemühungen der Ukraine, wie die Konferenz zum Wiederaufbau der Ukraine ([Ukraine Recovery Conference](#)), die entsprechenden Schritte des nationalen Wiederaufbauplans der Ukraine sowie die Kultur- und Informationspolitik.

ERGEBNISSE

Das Digital Lab war sehr erfolgreich. Der Austausch zwischen den Teilnehmenden war intensiv, die Impulse und Ideen der Gäste waren beeindruckend und weitreichend.

➤ Die vollständige Dokumentation ist in dieser Publikation auf Ukrainisch zu finden.

ROADMAP. ÜBERBLICK

KATERYNA LYPOVKA

Die Roadmap enthält die wichtigsten Punkte aus den Expert*innenvorträgen und den Überlegungen ukrainischer Teilnehmender sowie ihre Ideen über eine kohärente Strategie für die kulturelle Entwicklung und den Wiederaufbau der Nachkriegsukraine. Bei den Teilnehmenden handelt es sich um 27 Fachleute aus der ganzen Ukraine mit unterschiedlichem Hintergrund – Kulturmanager*innen, Kurator*innen, künstlerische Leitungen von Theatern, Leitungen von Kulturzentren, Vertreter*innen von Stadtverwaltungen, Lehrkräfte, Bibliothekar*innen usw.

► Eine der Expert*innenpräsentationen war der Vortrag von Kateryna Pavlova, Projektkoordinatorin der deutschen Nichtregierungsorganisation CRISP, die besonders betonte, wie wichtig es sei, Konflikte zu verstehen, Frieden zu fördern und das Potenzial der Kultur zu verstehen, um die Ukrainer*innen beim Nachkriegswiederaufbau zu vereinen. Dr. Patrick S. Föhl, Gründer des Netzwerks für Kulturberatung in Berlin und Mitglied des Cultural Transformation Lab Ukraine, berichtete über seine Erfahrungen in der strategischen Planung kultureller Entwicklung und unterstrich die Bedeutung der Arbeit mit Erinnerung im Kontext des Nachkriegswiederaufbaus.. Auch diskutierte er Strategien für den Wiederaufbau von Städten wie Nürnberg, wo die Bürger*innen miteinbezogen wurden, was die Bedeutung der kollektiven Diskussion im Wiederaufbauprozess unterstreicht.

► Weitere Fallstudien internationaler Expert*innen stellten das (Nach-)Kriegs-Kulturleben in Georgien, Irak, Sudan, Jemen, Bosnien-Herzegowina, Myanmar und Armenien vor und veranschaulichten die Rolle der Kunst in Kriegszeiten und beim Wiederaufbau. Sie zeigten, wie Künstler*innen wichtige Ziele erreichen können, die für die Politik manchmal unerreichbar sind. Die Vortragenden konzentrierten sich auf den historischen Kontext, die Ziele des Kultursektors

und erfolgreiche Projekte und untermauerten ihre Argumente mit persönlichen Erfahrungen. Überlappende Elemente dieser Präsentationen waren Analysen der Fehler und Herausforderungen, die während des Wiederaufbauprozesses auftraten.

► In den nächsten Abschnitten der Roadmap erörtern die Lab-Teilnehmenden den Wert internationaler Erfahrung bei der Entwicklung des Kultursektors in der Ukraine im Kontext des Nachkriegswiederaufbaus. Es wird betont, wie wichtig es ist, über verschiedene internationale Praktiken nachzudenken, die angepasst oder aus deren Fehlern gelernt werden kann. Besonders relevant sind die Studien über Erfahrungen beim Wiederaufbau nach dem Zweiten Weltkrieg, die wichtige Aspekte für die Arbeit mit einer von Propaganda betroffenen Gesellschaft liefern. Andere Länder wie Georgien, Armenien und Myanmar bieten ebenfalls Parallelen, insbesondere in Bezug auf Wiedereingliederung und Modernisierung kultureller Infrastruktur sowie die Bedeutung der Bildung. Insgesamt erkannten die Teilnehmenden die Einzigartigkeit der ukrainischen Situation und die Notwendigkeit eines internationalen Erfahrungsaustauschs zwecks effizientem Wiederaufbau.

► Die Roadmap stellt weiterhin die Ergebnisse der Arbeitsgruppen der Lab-Teilnehmenden vor, die Bereiche wie Theater, Architektur, Museen, Musik, Bibliotheken sowie übergreifende Themen abdecken. Das Theater wird als eine Institution betrachtet, die die Wiederherstellung der geistigen Gesundheit in der Gesellschaft und die Entwicklung von Empathie fördert. Die architektonischen Strategien basieren auf deutschen Erfahrungen mit der Hervorhebung der Bedeutung einer Erinnerungskultur und der Einbeziehung der Bürger*innen in den Wiederaufbauprozess. In der Museumsarbeit identifizieren die Teilnehmenden zentrale Bereiche, die auch in Kriegszeiten dringend umgesetzt werden

müssen, wie z. B. Ausstellungsarbeit, Denkmalpflege, wissenschaftliche Forschungsarbeit usw. Die branchenübergreifende Gruppe erarbeitete eine Strategie für die Entwicklung des Kultursektors in kleinen Gemeinden, während Vertreter*innen des Musiksektors ein Konzept für kulturelle Veränderungen in mittelgroßen Städten erstellten. Die im und mit dem Bibliothekssektor agierenden Teilnehmenden erkennen die Bibliotheken als sichere Räume für Lernen und Dialog an, insbesondere im Zusammenhang mit dem Wiederaufbau nach dem Krieg. Alle Arbeitsgruppen unterstrichen die immense Bedeutung der Integration kultureller Praktiken im Wiederaufbau der ukrainischen Gesellschaft und Wirtschaft.

➤ Schließlich fasst die Roadmap die wichtigsten Ergebnisse und Aussichten für die Entwicklung der Kultur und Kunst in der Ukraine zusammen, die im November 2023 festgelegt wurden und als Grundlage für die weitere Arbeit im Rahmen des Wiederaufbaus nach dem Krieg dienen werden. Die ukrainischen Erfahrungen des kulturellen Wandels lassen sich auf andere Länder übertragen. Auch ist zu betonen, dass sich während der Arbeit des Labors eine Gemeinschaft von Fachleuten bildete, die für weitere Kooperationen und gemeinsame Projekte aufgeschlossen ist.

VORTRAGENDE

YAROSLAV MINKIN (UKRAINE), HAUPTMODERATOR

DR. PATRICK S. FÖHL (DEUTSCHLAND), MODERATOR,
VORTRAGENDER

YULIYA LYUBYCH (UKRAINE), MODERATORIN

KATERYNA PAVLOVA (DEUTSCHLAND), VORTRAGENDE

TAMARA JANASHIA (GEORGIEN), VORTRAGENDE

ADALET R. GARMIANY (IRAK), VORTRAGENDER

YASIR FAIZ (SUDAN), VORTRAGENDER

SHAIMA BIN OTHMAN (JEMEN), VORTRAGENDE

NA GYI (MYANMAR), VORTRAGENDER

IGOR BLAZEVIC (BOSNIEN UND HERZEGOWINA),
VORTRAGENDER

SHOGAKAT MLKE-GALSTYAN (ARMENIEN), VORTRAGENDE

FRANZISKA HÖFLER (DEUTSCHLAND) ORGANISATION
GOETHE-INSTITUT UKRAINE

BEITRAGENDE

ANASTASIIA VERLINSKA
ANHELINA ROZHKOVA
ANDRII LOMAHA
ANDRII MYROSHNYCHENKO
BOHDAN GOLOVCHENKO
VIKTOR KNYSH
VIKTORIIA SHVYDKO
DARIA IVANOVA-HOLOLOBOVA
KATERYNA LOZENKO
KATERYNA LYPOVKA
KATERYNA MOVCHAN
KATERYNA VIRIUTINA
KSENIIA YANUS
LIZA YEVSEIEVA
LIUDMYLA LAHUTA
MARHARYTA KORNIUSHCHENKO
MARIIA BOROZDINA
NATALIIA PETROVYCH
OLEKSANDRA BIRIUKOVA
OLENA PIDHORNA
ROMAN DZUNDZA
SVITLANA LIAKHOVETS
SERHII LEONTIEV
TETIANA HERASIUTA
TETIANA NECHAI
YULIIA HONCHAROVA
YULIIA FROLOVA

ENG

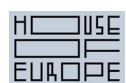
**CULTURAL
TRANSFORMATION
LAB: A ROADMAP
FOR
POST-WAR
CULTURAL
DEVELOPMENT AND
RECOVERY
IN UKRAINE**

TABLE OF CONTENT

116	SUPPORT OF UKRAINIAN CULTURE'S RESILIENCE
118	CULTURAL TRANSFORMATION LAB
122	POST-WAR CULTURAL DEVELOPMENT AND RECOVERY IN UKRAINE
128	OVERVIEW OF THE ROADMAP
134	OVERVIEW OF ALL CONTRIBUTORS

Published by Goethe-Institut Ukraine
Project of the Cultural Transformation Lab Ukraine
Concept and moderation: Yaroslav Minkin, Dr. Patrick S. Föhl, and Yuliya Lyubych
Project management: Franziska Höfler and Kateryna Lypovka
Documentation: Bogdan Oslavskyj
Graphic design: Halya Verheles

© GOETHE-INSTITUT UKRAINE 2023/2024

Funded by
the European Union

SUPPORT OF UKRAINIAN CULTURE'S RESILIENCE

FRANZISKA HÖFLER
KATERYNA LYPOVKA

From the very beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, Goethe-Institut Ukraine with its EU-funded large-scale House of Europe project strived to provide unwavering support recognising the crucial needs required to sustain Ukrainian culture's resilience. The war poses many difficulties for the country's cultural industry, including the loss of both tangible and intangible cultural assets, prohibitions on large-scale cultural events, and a shortage of funds and resources among many other issues. Yet, amid these adversities, the cultural landscape of Ukraine is undergoing profound transformations. Goethe-Institut Ukraine supports Ukrainian culture professionals in forming strategic future thinking in the culture industry.

► Over the past three years, Goethe-Institut Ukraine has been developing the Cultural Transformation Lab – a decentralised, multi-level capacity-building programme financed by the House of Europe programme to support Ukraine's cultural actors and managers in enhancing wartime resilience, empowering them during and after the war, and fostering inclusivity in Ukrainian society based on European values. The group of experienced trainers of the Cultural Transformation Lab aims to provide a platform for local, national, and international exchange through practical-oriented initiatives, enabling cultural actors to address current challenges collaboratively.

► Within the Cultural Transformation Lab, the 'post-war cultural development in Ukraine' emerged as a substantial hands-on event that brought together international speakers and Ukrainian cultural professionals from various cultural fields to discuss, collaborate, innovate, and strategise for a more resilient and inclusive cultural sector of Ukraine. The insights and strategies developed during this Lab will have enduring relevance, as the process of post-war recovery demands

long-term collaboration and strategic foresight from all Ukrainian cultural managers.

► The team of Goethe-Institut Ukraine and House of Europe hopes this roadmap will become a helpful tool, reflecting a collective vision and commitment to preserving and revitalising Ukrainian culture, as well as underscoring the vital role of culture in times of crisis and embodying the determination of Ukraine's cultural community to foster communication, networking, and proactive action.

CULTURAL TRANSFORMA- TION LAB

GOALS

Enhance wartime resilience of Ukrainian culture

Equip cultural managers with the necessary skills and knowledge to navigate challenges posed by war, including tangible and intangible heritage preservation, adaptation of cultural events to the realities of war, and support for vulnerable groups.

Foster post-war reconstruction

Facilitate discussions on post-war reconstruction and cultural infrastructure development, empowering cultural managers to engage in modern cultural planning practices and community-building efforts.

Facilitate knowledge exchange and networking

Provide opportunities for cultural workers to exchange experiences, best practices, and lessons learned with peers locally and internationally.

Promote inclusivity and cohesion

Encourage the building of an inclusive and cohesive Ukrainian society by promoting European values through cultural initiatives and activities.

THE CORE PRINCIPLES

Flexibility.

Use adaptability and responsiveness to swiftly address emerging challenges, allowing for the timely adjustment of plans as necessary.

Sustainability.

Promote long-term impact and growth by incorporating strategies to support ongoing learning and development beyond the duration of the programme, empowering participants to continue applying their newfound knowledge and skills in their professional practice.

Experienced trainer team.

Create events with a team of trainers who have extensive experience and diverse expertise, ensuring the delivery of high-quality and comprehensive learning experiences.

Participatory approach.

Foster active participation and collaboration among participants by structuring activities to encourage inclusive discussions and the generation of tangible outcomes applicable to their practice.

Decentralised and international exchange.

Facilitate decentralised and international exchange opportunities, enabling participants to share experiences, insights, and best practices with colleagues from different regions of Ukraine and with those living abroad.

Trainers team.

Among the trainers of the lab are public activists, cultural mediators, educators, experts in project activities in the field of culture, who have been trained by German and Ukrainian experts.

POST-WAR CULTURAL DEVELOPMENT AND RECOVERY IN UKRAINE

PATRICK S. FÖHL
YAROSLAV MINKIN

CREATING A PERSPECTIVE FOR A POSITIVE POST-WAR FUTURE

Culture is one of the building blocks of any nation. Cultural expression and access to culture are indispensable elements to live and, currently and in the future, to help dealing with traumatic events, building individual and collective resilience, and creating a perspective for a positive post-war future.

► The Russian war of aggression against Ukraine has devastating effects on the Ukrainian cultural heritage and on cultural organisations and artists that cannot operate at all or only under complicated conditions and can't reach out to their national and international audiences. Additionally, many Ukrainians and their children have fled or are still fleeing the war. They are currently staying in other parts of Ukraine or EU countries and may not be able to return to their pre-war homes because of their destruction.

► In the current situation, many cultural professionals understandably find it challenging to fully envision post-war development, often focusing their efforts on providing humanitarian aid. They recognise the importance of supporting internally displaced people (IDPs who, despite having to leave their homes, have remained within Ukraine), preparing for the future building of cultural infrastructure and reconnecting with their audiences.

► Post-war cultural development and recovery in Ukraine encompass a critical phase that transcends mere physical reconstruction. This period is vital for recovery of social life, fostering national identity, and (re-)positioning Ukraine on the global cultural map. As a country with a rich historical tapestry, Ukraine's post-war cultural initiatives play an instrumental role in preserving heritage, promoting arts, and fostering unity among its people.

SIGNIFICANCE OF POST-WAR CULTURAL DEVELOPMENT AND RECOVERY

Cultural development and recovery of a post-war nation holds immense significance for several reasons. Firstly, it aids in the healing process of a society traumatised by war. Art, literature, music, and other cultural expressions serve as outlets for collective grief and a means of processing the emotional aftermath of conflict. Rebuilding cultural institutions and supporting artistic endeavours can provide a sense of normality and continuity.

► Secondly, cultural recovery and maintenance is crucial for the preservation of national identity. Ukraine's unique cultural heritage, including its language, traditions, and historical narratives, is a cornerstone of its identity. Post-war efforts to revive and promote this heritage help reaffirm national pride and resilience. Cultural projects can educate the younger generations about their history and roots, fostering a deeper connection to their homeland.

► Thirdly, cultural recovery can enhance social cohesion. By promoting inclusivity and dialogue through cultural activities, Ukraine can bridge divides and foster unity among its diverse population. This is particularly important in a post-war context where societal rifts may have deepened. Arts and cultural initiatives can create shared experiences that bring people together, helping to mend the social fabric.

► Fourthly, a strong cultural movement is a driving factor for international exchange and collaboration, which is vital for post-war development and recovery. International support and cooperation are crucial for the success of Ukraine's post-war cultural recovery. Global cultural organisations, foreign governments, and international NGOs can provide financial assistance, expertise, and

resources. Collaborative projects and partnerships on an eye-to-eye level can help amplify Ukraine's cultural initiatives and provide platforms for Ukrainian artists and cultural practitioners inside and outside Ukraine. Furthermore, international attention and support help to safeguard Ukrainian cultural heritage at the risk of being lost or destroyed.

▀ Lastly, if the topics of art and culture are not addressed in this context at the early stage, there is a risk that these topics will fall by the wayside during reconstruction and development of the post-war society, as other aspects are more dominant. This focus, therefore, also has a strong strategic component that needs to be visibly established now.

CORE ASPECTS OF POST-WAR CULTURAL DEVELOPMENT AND RECOVERY IN DETAIL

1. Rebuilding and creating modern cultural institutions¹

▀ One of the primary focuses of post-war cultural recovery is the restoration and rebuilding of cultural institutions such as museums, theatres, libraries, and cultural centres. These institutions serve as hubs for cultural activities and education, and their restoration is symbolic of a return to normalcy and stability. In Ukraine, the war has led to the destruction or damage of many such institutions. Prioritising their reconstruction can reinvigorate cultural life and provide spaces for community gathering and artistic expression. It will be very important to discuss whether cultural institutions should be 'simply' reconstructed or at least partially adapted to the needs of modern Ukrainian society. For example, the targeted development of 'third places' is a concept that discusses how to create modern

cultural venues where people like to spend time – in addition to their home and workplace, school, or similar – and can interact with other people.

2. Promoting and preserving cultural heritage as well as fostering contemporary arts development²

▀ Promoting and preserving cultural heritage is another crucial aspect of post-war recovery. This includes not only physical heritage, such as historical buildings and monuments, but also intangible heritage like folklore, music, dance, and traditional crafts. In Ukraine, initiatives to document and revive traditional arts can help preserve the country's cultural legacy. Supporting contemporary art and artists is equally important, as this encourages new forms of cultural expression and innovation.

3. Ensuring education and cultural exchange

▀ Education plays a key role in cultural development and recovery. Integrating cultural education into school curricula can help instil a sense of pride and knowledge about cultural heritage and development among the youth. Additionally, fostering cultural exchange programmes, both domestically and internationally, can enrich the cultural landscape. Ukraine can benefit from collaborations with other countries, allowing for a cross-pollination of ideas and cultural practices. The promotion of cultural skills also plays a role here.

4. Ensuring community engagement and participation

▀ Community involvement and building are essential for the success of cultural development and recovery initiatives. Encouraging local communities to participate in cultural projects ensures that these initiatives are grounded in the needs and desires of people. One example is the 2015 Roadmap

¹ See for instance infrastructure grants by House of Europe: <https://houseofeurope.org.ua/en/grant/infrastructure-grants>

² See for instance the workshop on dealing with cultural heritage in wartime as part of the Cultural Transformation Lab: https://www.goethe.de/ins/ua/de/ver.cfm?event_id=25692545

Process for Cultural Development in Ukraine by the Goethe-Institut Ukraine, which fostered decentralised and powerful local cultural development. This process could be repeated. Grassroots movements and local cultural organisations can be powerful drivers of cultural revitalisation. Involving communities in decision-making processes related to cultural projects fosters a sense of ownership and empowerment. As Ukraine is a country with diverse national minorities, this is particularly enriching for processes of community engagement and participation.

5. Using digital technologies

▀ In the digital age, leveraging technologies for cultural preservation and promotion is indispensable. Digital archives, virtual museums, and online platforms can make cultural content accessible to a wider audience. In post-war Ukraine, technologies have to be – like it is done already – a tool for documenting cultural heritage, facilitating virtual cultural exchanges, and promoting Ukrainian culture globally. Digital initiatives can also support diaspora communities in staying connected to their cultural roots.

6. Ensuring culture-driven urban and regional development³

▀ A focus on post-war cultural development and recovery can help to actively involve art and culture in the context of urban and regional development in Ukrainian cities, regions, and oblasts in order to exploit the corresponding potential and make culture also accessible to a wide audience outside of large cities.

³ See for instance the EU project EU4Culture of the Goethe-Institut: <https://www.goethe.de/ins/ua/de/kul/e4c.html>

CONCLUSION

Post-war cultural development and recovery of Ukraine are vital for the overall healing of its people and reconstruction. Cultural initiatives provide a means of processing trauma, preserving and promoting cultural identity, enhancing social cohesion, and fostering resilience. By rebuilding and rethinking cultural institutions, promoting heritage and arts, emphasising education and cultural exchange, engaging communities, and leveraging digital technologies, Ukraine can lay a strong foundation for a vibrant and resilient cultural landscape, which should be connected to all major fields of societal development (mobility, education, sustainability, digitalisation, diversity, etc.). International support and cooperation further bolster these efforts, ensuring that Ukraine's rich art and culture continue to thrive and inspire future generations.

A PRACTICAL APPROACH TOWARDS POST-WAR CULTURAL DEVELOPMENT

Against this background, a Digital Lab on the topic was held in November 2023 as part of the Cultural Transformation Lab to discuss and try out initial strategic approaches from a practical perspective.

PROJECT AIM AND TARGET GROUPS

The main aim was to prepare actors and representatives of the Ukrainian cultural sector and cross-cutting areas of culture with a focus on small to mid-size communities to post-war cultural development and recovery processes with the help of arts and culture. The focus was on empowerment for dealing effectively with current

transformation processes. The experiences from the previous projects of the Goethe-Institut Ukraine and its partners were also brought in, especially the approach to train independent and self-confident 'masters of interspaces' (see the brochure ['Cultural Leadership Academy: Champion of Change in the Cultural Sphere of Ukrainian Communities'](#) for more details about the concept). The programme focused on employees of local governments, management of cultural institutions and united territorial communities from different regions of Ukraine, cultural workers (freelance and employed), and representatives of public as well as non-governmental organisations.

➤ In addition to the exchange and work with this group, various initiators from the following countries were invited to share, motivate, and exchange:

Germany
Bosnia-Herzegovina
Myanmar
Sudan
Georgia
Armenia
Yemen
Iraq

➤ They all spoke about their experiences with post-war cultural development during and after war. Even though every situation and experience is different, there were numerous moments of mutual learning and inspiration.

THE MAIN GOALS OF THE LAB WERE:

RESILIENCE AND EMPOWERMENT

➤ Increase wartime resilience of Ukrainian cultural practitioners (artists, cultural innovators, project managers, cultural administrators, and policymakers) primarily from a grassroots level and showcase their works in Ukraine and, e.g. in EU countries. Also, cross-cutting stakeholders (e.g. architects and city planners) should be involved.

CAPACITY BUILDING

➤ Empower them to build an inclusive and cohesive Ukrainian society founded on the European values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, and respect for human rights, taking into account Ukraine's new status as an EU candidate country.

CULTURAL PLANNING

➤ Support cultural practitioners in the creation of post-war cultural development plans – also based on experiences of other countries in post-war recovery – with the help of arts and culture.

➤ Include cross-cutting issues such as inclusion, diversity, transculturality, gender equality, and environment and fight against climate change in the design and implementation of the post-war development plans.

➤ The Lab took into consideration the ongoing efforts led by Ukraine, such as [the Ukraine Recovery Conference](#), appropriate sections of Ukraine's National Recovery Plan, and culture and information policy.

OUTCOMES

➤ The Digital Lab was very successful. The exchange between the participants was intensive and the impulses from the guests were impressive and far-reaching.

➤ The full documentation can be found in this publication in Ukrainian.

OVERVIEW OF THE ROADMAP

KATERYNA LYPOVKA

The roadmap presents the key points from expert lectures and reflections from Ukrainian participants, along with their ideas on the cohesive strategy for the post-war cultural development and recovery of Ukraine. The group of participants represents 27 professionals from all over Ukraine with a variety of backgrounds, such as culture managers, curators, artistic directors of theatres, managers of cultural centres, representatives of city councils, teachers, librarians, etc.

► Presentations from experts include a lecture by Kateryna Pavlova, project coordinator at the German NGO CRISP, who emphasises the importance of understanding conflict, peacebuilding, and the potential of culture to unite Ukrainians in post-war recovery. Dr. Patrick S. Föhl, founder of the Network for Cultural Consulting in Berlin and trainer of the Cultural Transformation Lab Ukraine, shares his experience in strategic planning for cultural development, highlighting the importance of working with memory in the context of post-war recovery. He also discusses city reconstruction strategies, including that of Nuremberg, involving citizens, which underscores the significance of collective discussion in the recovery process.

► Other case studies from international experts present the (post-)war cultural life of Georgia, Iraq, Sudan, Yemen, Bosnia-Herzegovina, Myanmar, and Armenia illustrating the role of art in wartime and recovery, showing how artists can achieve important goals that are sometimes inaccessible to politicians. Speakers focus on historical context, goals of the cultural sector, and successful projects, underpinning their arguments with personal experiences. Common elements of these presentations include an analysis of mistakes and challenges encountered during the recovery process.

► In the next sections of the roadmap, the participants of the Lab discuss the value of foreign experience in developing the cultural

sector in Ukraine in the context of post-war reconstruction. They emphasise the importance of reflecting on various international practices that can be adapted or learned from examples of mistakes. Particularly relevant are the studies on experiences with post-war recovery, which provide important lessons on working with a society affected by propaganda. Other countries, such as Georgia, Armenia, and Myanmar, also offer parallels, especially regarding reintegration, modernisation of cultural infrastructure, and the importance of education. Overall, participants acknowledge the uniqueness of the Ukrainian situation and the necessity of exchanging experiences with the international community for effective recovery.

► The roadmap presents the outcomes of the working groups of the Lab participants, covering sectors such as theatre, architecture, museums, music, libraries, and cross-sectoral themes. Theatre is viewed as an institution that promotes the restoration of mental health in society and development of empathy. Architectural strategies draw from the German experience, emphasising the importance of a culture of memory and involving citizens in reconstruction processes. In the museum sector, participants identify key work areas that require urgent implementation, even during wartime, e.g. exposition and exhibition work, monument preservation activities, scientific research work, etc. The cross-sectoral group developed a strategy for the cultural sector's development in small communities, while representatives from the music sector created a concept for cultural transformations in mid-sized cities. Participants working with the libraries sector recognise libraries as safe spaces for learning and dialogue, particularly in the context of post-war reconstruction. Overall, all working groups emphasise the importance of integrating cultural practices into the recovery of society

and economy of Ukraine.

▀ Finally, the roadmap summarises the main results and prospects for the development of the cultural and artistic sphere in Ukraine, laid down in November 2023, which will serve as the foundation for further work in the context of post-war recovery. The Ukrainian experience of cultural transformations can be adapted for use in other countries. Additionally, during the Lab's work, a community of professionals has formed, ready for further collaborations and joint projects.

CULTURAL
TRANSFORMATION LAB IN
SUMY/MOHRYSIA
© GOETHE-INSTITUT UKRAINE

CONTRIBUTORS

YAROSLAV MINKIN (UKRAINE), CHIEF FACILITATOR

DR. PATRICK S. FÖHL (GERMANY), FACILITATOR, SPEAKER

YULIYA LYUBYCH (UKRAINE), FACILITATOR

KATERYNA PAVLOVA (GERMANY), SPEAKER

TAMARA JANASHIA (GEORGIA), SPEAKER

ADALET R. GARMANY (IRAQ), SPEAKER

YASIR FAIZ (SUDAN), SPEAKER

SHAIMA BIN OTHMAN (YEMEN), SPEAKER

NA GYI (MYANMAR), SPEAKER

IGOR BLAZEVIC (BOSNIA AND HERZEGOVINA), SPEAKER

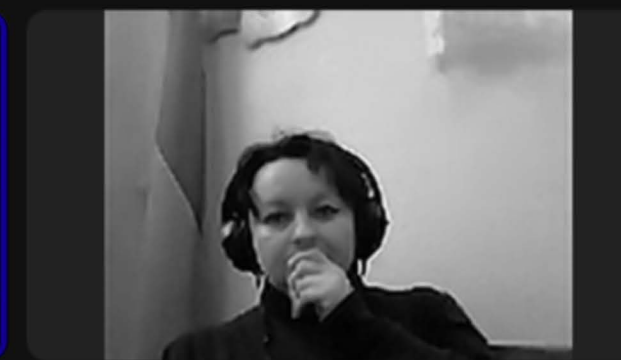
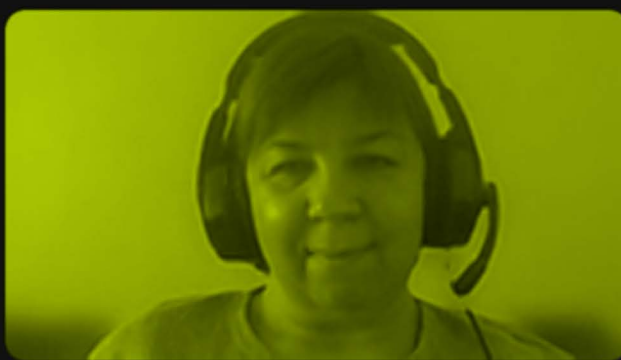
SHOGAKAT MLKE-GALSTYAN (ARMENIA), SPEAKER

FRANZISKA HÖFLER (GERMANY), ORGANISER, GOETHE-
INSTITUT UKRAINE

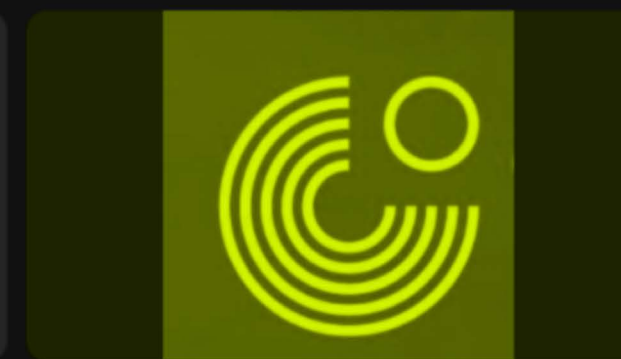
PARTICIPANTS

ANASTASIIA VERLINSKA
ANHELINA ROZHKOVA
ANDRII LOMAHA
ANDRII MYROSHNYCHENKO
BOHDAN GOLOVCHENKO
VIKTOR KNYSH
VIKTORIIA SHVYDKO
DARIA IVANOVA-HOLOLOBOVA
KATERYNA LOZENKO
KATERYNA LYPOVKA
KATERYNA MOVCHAN
KATERYNA VIRIUTINA
KSENIIA YANUS
LIZA YEVSEIEVA
LIUDMYLA LAHUTA
MARHARYTA KORNIUSHCHENKO
MARIIA BOROZDINA
NATALIIA PETROVYCH
OLEKSANDRA BIRIUKOVA
OLENA PIDHORNA
ROMAN DZUNDZA
SVITLANA LIAKHOVETS
SERHII LEONTIEV
TETIANA HERASIUTA
TETIANA NECHAI
YULIIA HONCHAROVA
YULIIA FROLOVA

Interpreter Viach...

www.italy.it

Partecipazione

Ministero delle Politiche Regionali
www.italy.it

www.italy.it